

Vanhat käsialat ja asiakirjat

Helsinki 1977

VANHAT KÄSIALAT JA ASIAKIRJAT

JULKAISSUT
VALTIONARKISTO

HELSINKI 1977

ISBN 051-46-2525-0

Helsinki 1977. Valtion painatuskeskus

SISÄLLYS

Esipuhe	5
Johdanto	7
Kirjaintaulut	12
Käsialanäytteet	17
Valtionhallinnon tiliasiakirjoja	17
1. Veroselitys Turun linnaläänin maakirjasta vuodelta 1540	18
2. Kenttäleirimestarin kuitti vuodelta 1603	22
3. Älvsborgin lunnaiden tarkastusluettelo Tavisalmen pitäjältä vuodelta 1614	26
4. Kartta selityksineen Kerimäen pitäjän Ruokojärven kylästä vuodelta 1644	30
5. Maakirja Pirkkalan pitäjältä vuodelta 1667	34
6. Kymmenysluettelo Pirkkalan pitäjältä vuodelta 1667	38
7. Henkikirja Pirkkalan pitäjältä vuodelta 1667	42
Tuomioistuinten asiakirjoja	47
8. Hattulan tuomiokunnan tuomiokirja, Vihdin käräjät 16. maaliskuuta 1583	48
9. Lappeen tuomiokunnan tuomiokirja, Lappeen ja Taipalsaaren käräjät 20. maaliskuuta 1637	52
10. Lappeen tuomiokunnan sakkoluettelo vuodelta 1695, Lappeen ja Joutsenon pitäjät	56
11. Loviisan raastuvanoikeuden pöytäkirja 18. toukokuuta 1748	60
12. Lappeen tuomiokunnan tuomiokirja, Taipalsaaren käräjät 5. helmikuuta 1768 ..	64
13. Viipurin laamanninoikeuden tuomio 5. helmikuuta 1809	68
Kirkollisia asiakirjoja	73
14. Merkintä Tyrvään seurakunnan tilikirjasta 2. heinäkuuta 1487	74
15. Piispa Johannes Gezelius vanhemman kirje kirkkoherroille 17. toukokuuta 1667	78
16. Pöytäkirja piispantarkastuksesta Tenholan seurakunnassa 1. helmikuuta 1736 ...	82
17. Mikkelin maaseurakunnan syntyneiden luettelo vuodelta 1747	86
18. Mikkelin maaseurakunnan rippikirja 1764—1769	90
19. Selitys kristinopin taitoa osoittavista merkeistä Tenholan seurakunnan rippikirjassa 1829—1835	94
20. Pöytäkirja yleisestä kirkonkokouksesta Helsingin ev.lut. seurakunnassa 29. heinäkuuta 1832	98
Muita hallinnollisia asiakirjoja	103
21. Kuningas Eerik XIII Pommerilaisen privilegiodirje Viipurin kaupungille 19. elokuuta 1403	104
22. Säämingin pitäjän asukkaiden vala 8. 4. 1597	108
23. Vuoriviraston kirje asessori Lorentz Creutzille 2. joulukuuta 1637	112
24. Liperin pitäjän asukkaiden valitus kihlakunnankirjuri Gustaf Wemanian vastaan vuonna 1742	116
25. Oulun pohjoisen kihlakunnan kruununvoudin kirjekonsepteja 8. elokuuta 1744	120
26. Viipurin kuvernementinkanslian kirje oikeuskollegiolle 11. huhtikuuta 1746	124
27. Kartta isonjaon toimeenpanosta Helsingin pitäjän Kumpulan kylän metsämailla vuonna 1774	128
28. Selitys isonjaon toimeenpanosta Helsingin pitäjän Kumpulan kylän metsämailla vuonna 1774	130
29. Oulun pohjoisen kihlakunnan kruununvoudin kirjekonsepteja vuodelta 1775 ..	134
30. Viipurin käskynhaltijakunnan esimiehen raportti hallitsevalle senaatille 17. huhtikuuta 1793	138
Yksityisiä asiakirjoja	143
31. Aukeama raahelaisen Suvion kauppahuoneen tilikirjasta vuosilta 1780—1781 ...	144
32. Kuningas Kustaa III:n kirje vapaaherra Gustaf Mauritz Armfeltille 9. kesäkuuta 1790	148
Liite: Raha- ja mittajärjestelmät Ruotsin vallan aikana	153

ESIPUHE

Suomessa ei ole aikaisemmin julkaistu vanhojen ns. saksalaisten käsialojen lukemisessa tarvittavaa apuvälinettä. Arkistolaitoksessa tämä on tutkijain neuvonnan yhteydessä koettu tuntuva puutteeksi. Tämän vuoksi professori Aulis Oja toimiessaan valtionarkiston tutkimusosaston johtajana esitti, että valtionarkiston tulisi julkaista vanhojen käsialojen opas, jota voitaisiin käyttää myös yliopisto-opetuksessa.

Ajatusta toteutettaessa on päädytty Suomessa 1500-luvulta 1800-luvun alkupuolelle käytössä olleiden kirjoitustyylien esittelyyn. Kun Suomea koskeva keskiaikainen asiakirjamateriaali on hyvin suppea ja kun se suurimmaksi osaksi on tulkittuna julkaistu, on näytteenä keskiaikaisesta kirjoituksesta sisällytetty teokseen vain kaksi tekstiä. Saksalaisella tyyllillä kirjoitettujen asiakirjojen lisäksi on näytteeksi otettu muutama latinalaisin eli nykyisin käytössä olevin kirjaimin 1700- ja 1800-luvulla laadittu teksti.

Vanhempien asiakirjojen sisällön oikea ymmärtäminen edellyttää paitsi käsialojen hallintaa ja asianomaisen kielen taitoa myös tietoa asiakirjojen laatimisaikankohdan yhteiskunnallisista oloista sekä erityyppisten asiakirjojen luonteesta ja tehtävästä. Tästä syystä on oppaassa kirjoitustyylien esittelyn sekä tekstinäytteiden ja niiden suomen nykykielen mukaisten käännösten lisäksi kustakin tekstistä selitys, jossa kirjoitustapaan liittyvien huomioiden ohella selostetaan kysymyksessä olevaa asiakirjatyyppejä ja eräitä tekstissä esiintyviä käsitteitä. Liitteenä on lyhyt selvitys Ruotsin vallan aikaisista raha- ja mittayksiköistä.

Teoksen on suunnitellut valtionarkiston julkaisutoimikunta, jonka puheenjohtajana on toiminut arkistoneuvos Veikko Litzen ja jäsenenä arkistoneuvos Toini Aunola sekä arkistonhoitajat Markku Järvinen (vuoteen 1974) ja Antti Rosenberg. Käsialänäytteiden valintaan, tulkintaan ja kääntämiseen ovat osallistuneet arkistoneuvokset *Toini Aunola* (TA) ja *Veikko Litzen* (VL), arkistonhoitaja *Markku Järvinen* (MJ), maakunta-arkistonhoitajat *Martti Favorin* (MF) ja *Raimo Viikki* (RV) sekä tutkijat *Eljas Orrman* (EO) ja *Carl-Magnus Roos* (C-MR). Teoksen tekstiosat on laatinut Eljas Orrman. Käsialänäytteiden valokuvauksen on suorittanut valokuvaaja *Jukka Kalervo*.

Ruotsin valtionarkisto on teosta varten valokuvannut kokoelmiinsa sisältyvän tekstinäytteen n:o 22.

Helsingissä, valtionarkistossa, lokakuun 31 päivänä 1977.

Toivo J. Paloposki

JOHDANTO

Läntisessä kulttuuripiirissä perustuu kirjoitus kielestä riippumatta roomalaisten kehittämisiin latinalaisiin aakkosiin. Kirjainmuodot ja tapa, millä kirjaimet yhdistetään toisiinsa, ovat vaihdelleet suuresti eri aikoina. Lisäksi ovat paikalliset eroavuudet olleet huomattavia.

Erilaisten kirjoitustyylien kehitys on ollut yhteydessä yleisiin taidevirtauksiin ja kulttuurikäsitteisiin. Kirjoituksen muotoilu seuraa kiinteästi kulloisenakin ajankohtana vallinnutta muutokäsitystä.

Yleisesti voidaan sanoa, että antiikin ja keskiajan kuluessa esiintyneet kirjoitustyylit kehittyivät kirjakirjoituksen piirissä, siis niiden toimesta, jotka ammattimaisesti tuottivat käsinkirjoitettuja kirjoja. Kirjakirjoitustyyleistä kehittyi muunnelmia, joita käytettiin virallisia ja yksityisiä asiakirjoja kirjoitettaessa. Näissä kirjoitustyylien alalajeissa kirjainten muodot muuntuivat nopeammin kirjoitettaviksi. Kirjapainotaidon yleistyttyä uuden ajan alussa eriytyi painoteksti käsinkirjoitetusta.

Länsi- ja Keski-Euroopassa sekä Pohjoismaissa oli 1400-luvulla käytössä goottilainen kirjoitustyyli, joka oli syntynyt Pohjois-Ranskassa 1100-luvulla. Sille oli ominaista pystysuorien viivojen korostaminen ja terävien kulmien suosiminen. Goottilainen kirjoitus oli kehittynyt epäselväksi ja vaikeasti luettavaksi, mikä suurelta osalta johtui runsaasta lyhennysten käytöstä. 1400-luvun jälkipuoliskolla muotoutui Saksassa goottilaisesta kirjoituksesta vähitellen uusi tyyli, uusgoottilainen eli saksalainen kirjoitus.

Antiikin ihannoiminen ja esikuvien etsiminen sieltä johti 1400-luvulla myös Italiassa uuden kirjoitustyylin kehittämiseen. Renessanssiajan humanistit pitivät goottilaista kirjoitusta barbaarisena ja loivat uudet kirjainmuodot, joiden tarkoituksena oli herättää henkiin antiikin aikana käytössä ollut kirjoitustyyli. Esikuvanaan he pitivät roomalaisaikaiseksi luulemaansa karolinkista kirjoitusta, joka oli käytössä 700-luvulta 1200-luvulle ja josta goottilainen kirjoitus oli kehittynyt. Humanistikirjoitus eli latinalainen kirjoitus syrjäytti Etelä- ja Länsi-Euroopassa vähitellen goottilaisen kir-

joituksen, joka saksalaisena kirjoitustyylinä säilyi saksalaisella kielialueella ja Pohjoismaissa. Näissä maissa kirjoitettiin kuitenkin 1500-luvun loppupuolelta lähtien latinankieliset tekstit ja yksittäiset latinankieliset sanat humanistikirjoituksella. Käytäntö oli samanlainen myös ranskankielisten tekstien ja sanojen kohdalla. Niin ikään kotimaisia henkilönnimiä saatettiin toisinaan kirjoittaa latinalaista kirjoitusta käyttäen. Yleisimmin esiintyi aineksia humanistikirjoituksesta oppineilla heidän saksalaisella tyyllillä laadituissa kirjoituksissaan 1600-luvulla ja erityisesti 1700-luvulla. Latinalainen kirjoitustyyli syrjäytti saksalaisen Pohjoismaissa 1800-luvun alkupuolella, Saksassa sen sijaan vasta 1900-luvulla.

Pohjoismaisessa unionivaltakunnassa ja siten myös Ruotsi-Suomessa oli goottilainen kirjoitus (ks. tekstejä n:o 14 ja 21) käytössä aina 1500-luvun alkupuolelle saakka. Ruotsin valtakunnan irtauduttua pohjoismaisesta unionista vilkastuivat poliittiset ja kulttuurisuhteet Saksan eri ruhtinaskuntien kanssa. Näiden yhteyksien yhtenä ilmenemismuotona oli, että saksalainen kirjoitustyyli tuli käyttöön 1520-luvulta lähtien syrjäyttäen goottilaisen kirjoituksen. Kun Suomi oli osa Ruotsin valtakuntaa, oli kirjoituksen kehitys täällä samanlainen kuin Ruotsissa.

* * *

Saksalainen kirjoitustyyli muuttui yleisen tyylikehityksen myötä. Kirjurikoulut, joita ammattimaiset kirjoitusmestarit ylläpitivät, sekä näiden mestarien julkaisemat kirjoitusoppaat vaikuttivat ratkaisevalla tavalla kirjoituksen muotoutumiseen. 1600-luvun lopulla saksalainen kirjoitus sai asun, jonka se seuraavina vuosisatoina pääpiirteissään on säilyttänyt. Tiettyä ajankohtana ei kirjoitustyyli kuitenkaan koskaan ole ollut yhtenäinen, vaan eri-ikäisiä kirjainmuotoja tavataan rinnakkain; nuoruudessa omaksuttu tapa kirjoittaa säilyy usein läpi elämän. Myös kirjoitustilanne on vaikuttanut siihen, millaista kirjoitusta on käytetty. Siten voidaan erottaa erityisiä kansliatyylejä, joissa tarkoin noudatettiin saksalaisia esikuvia.

Saksalaisen kirjoitustyylin kirjainten perusmuodoista esiintyi runsaasti johdannaisia. Erityisesti isojen kirjainten kohdalla tämä muutorikkaus tulee näkyviin; tämän vuoksi isoista kirjaimista tuli usein siinä määrin toistensa kaltaisia, että niiden erottaminen toisistaan saattaa tuottaa vaikeuksia.

Esimerkkejä eri aikoina käytetyistä kirjainmuodoista on koottu kirjaintauluihin, joihin lisäksi sisältyy esimerkkejä kirjainten liittymisestä toisiinsa. Luonteenomaista saksalaiselle kirjoitustyyliä oli, että useissa kirjaimissa viimeinen varsi ylimääräisellä silmukalla erotettiin muusta kirjaimesta. Näin meneteltiin yleisesti kirjaimissa a, g, q, r, v, w ja y. Myös muihin kirjaimiin kuten b, l, t saatettiin lisätä ylimääräinen silmukka.

Tietyt kirjaimet varustettiin usein tarkkeilla niiden erottamiseksi muista kirjaimista. Kirjainten u, v ja w yläpuolelle lisättiin yleensä kaareva viiva. Y-kirjain sai tavallisesti kaksi pistettä yläpuolelleen muistuttaen tällöin kirjainyhdistelmää ij; yleensä y-kirjaimen varsi taipui vasemmalle, kun taas yhdistelmässä ij kirjaimen j varsi on lähes pystysuora. 1500-luvulla käytettiin toisinaan tarketta ~ n-kirjaimen yläpuolella.

Eräissä usein toistuvissa kirjainyhdistelmissä kirjaimet saavat jossain määrin tavanomaisesta poikkeavan ulkonäön. Tällaisia yhdistelmiä ovat ff, ft, sk, ss (alkuaan sz) ja st (ks. kirjaintaulua). Kun kaksi t-kirjainta on peräkkäin, on edellinen niistä 1600-luvulla usein hyvin matala jälkimmäisen taas ollessa korkea.

Keskiaikaisessa kirjoituksessa viljeltiin runsaasti lyhennyksiä, mutta niiden käyttö väheni huomattavasti uuden ajan alkupuolella. Sana voitiin lyhentää katkaisemalla se keskeltä ja osoittamalla sanan loppu muodoltaan vaihtelevilla viivoilla (suspensio). Sana voitiin myös typistää jättämällä pois kirjaimia sanan keskeltä, jolloin sanan yläpuolelle vedetyllä viivalla osoitettiin kirjainten puuttuminen (kontraktio); näin menetteliin yleisesti kahdentunciden kirjainten m ja n kohdalla jätettäessä toinen kirjain kirjoittamatta. Sana voitiin lyhentää myös siten, että vain sanan alku sekä loppukirjaimet kirjoitettiin, jolloin viimeksi mainitut sijoitettiin hieman muuta tekstiä korkeammalle ja niiden alle vedettiin yksi tai kaksi viivaa. Lisäksi käytettiin erilaisia lyhennysmerkkejä, jotka osoittivat tiettyjä kirjainyhdistelmiä ja sanoja, kuten eri raha- ja mittayksiköitä (ks. kirjaintaulua).

Välimerkkien käyttötapa vaihteli saksalaisessa kirjoitustyyliässä pilkun ollessa yleisimmin käytetty välimerkki. Yhdysviivan merkityksessä käytettiin nykyistä yhtäläisyysmerkkiä muistuttavaa kahta rinnakkaista, mutta vinosti ylös oikealle suuntautuvaa viivaa.

Isojen kirjainten käyttö oli horjuvaa. Kun isot kirjaimet monesti muodoltaan olivat samanlaisia kuin pienet kirjaimet koon ollessa ainoa erottava tekijä, ei useinkaan voida varmuudella sanoa, onko kyseessä pieni vai iso kirjain.

Sekä roomalaiset että arabialaiset numerot olivat rinnakkain käytössä 1500-luvulla, mutta roomalaiset numerot jäivät pian lähes kokonaan pois käytöstä. Roomalaiset numerot kirjoitettiin yleensä pieniä kirjaimia käyttäen. Puolet numerot ilmaistiin vetämällä viiva numeron varteen; erityisesti on huomattava lukujen $3\frac{1}{2}$, $8\frac{1}{2}$ ja $18\frac{1}{2}$ merkitseminen (ks. kirjaintaulua).

Kuukaudet syys-, loka-, marras- ja joulukuu voitiin lyhentää numeroita ja päätettä -bris (tai -ber) käyttäen seuraavasti: 7^{bris} , 8^{bris} , 9^{bris} , 10^{bris} . Tämä johtui siitä, että vanhimmassa roomalaisessa kalenterissa nämä kuukaudet olivat 7.—10. sijalla, mikä

ilmenee niiden latinasta johdetuista ruotsinkielisistä nimistä september, oktober, november ja december, joihin sisältyvät latinalaiset lukusanat 7—10.

* * *

Teokseen sisältyvien tekstien tulkinnoissa on sanojen lyhennetyt kohdat ilmaistu kursiivikirjaimin. Teksteissä olevat aukkokohtat sekä yliviiuvat kohdat on osoitettu hakasuluilla (poikkeuksen muodostavat tekstit n:o 14 ja 18).

Tekstinäytteitä suomeksi käännettäessä ovat henkilönimet osoittautuneet pulmallisiksi, koska tekstit kattavat puolen vuosituhannen ajanjakson. Käännösten nimimuodoissa on pyritty mahdollisimman suureen yhdenmukaisuuteen, ja tästä johtuen ei ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi noudattaa sitä monimutkaista säännöstä, jota valtion humanistisen toimikunnan asettama etunimitoimikunta v. 1967 on suositellut käytettäväksi.¹⁾ Sekä rahvaan että säätyläisten sukunimien osalta on tekstien suomennoksissa käytetty nykyisin käytössä olevia kirjoitusasuja (Hilduinen > Hiltunen, Oxenstärne > Oxenstierna). Rahvaaseen kuuluvien etunimet on saatettu suomenkieliseen muotoon. Yhtenäisyyden vuoksi myös ruotsinkieliseltä alueelta olevien henkilöiden kohdalla on menetelty samoin. Suomalaisten nimivarianttien valinta ei kaikissa tapauksissa ole ollut vailla vaikeutta (Petter > Petter-Petteri-Pietari; Agnes > Agnes-Aune). Säätyläisiin luettavien henkilöiden (aatelisten, aatelittomien upseerien, aliupseerien ja siviilivirkamiesten) sekä porvarien etunimet on säilytetty ruotsinkielisessä asussa. Koska etunimien kirjoittamisessa 1600-luvulle asti esiintyi hyvin suurta horjuvuutta, ovat 1600-lukua ja sitä varhaisempia aikoja koskevien tekstien käännöksissä säätyläisten etunimet nykyisin käytössä olevissa kirjoitusasuissa (Arffued > Arvid). 1700- ja 1800-luvuilta peräisin olevien tekstien käännöksissä säätyläisten etunimet sen sijaan on säilytetty siinä asussa, mikä niillä on tekstissä. Mikäli säätyläisen nimi esiintyy latinankielisessä asussa, on tekstissä käytetty nimimuoto säilytetty myös käännöksessä (Henricus Wendelinus, ei Henrik Wendelin). Patronyymipäätte on niin rahvaan kuin säätyläisten kohdalla suomennettu, koska käytäntö näyttää olleen sellainen Ruotsin vallan aikana (Åke Erichssån Oxenstärne > Åke Erikinkoika Oxenstierna)²⁾.

Kirjallisuutta

Saksalaisen kirjoituksen kehitys uudella ajalla:

Jansson, Sam, Svenskt skrivskick under medeltiden och fram till våra dagar. Svend Dahls bibliotekshandbok I, utg. av Samuel E. Bring. Uppsala 1924.

¹⁾ Historian etunimistöä, toim. Taito Piirainen. Tietolipas n:o 44. Helsinki 1967.

²⁾ Ks. tekstiä n:o 22 sekä vuonna 1638 annetun kymmenysplakaatin samanaikaista suomennosta, jossa valtakunnan drotsin nimi esiintyy muodossa »Gabriel Oxenstierna Gustafwin poika». (Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja, julkaissut Kustavi Grotenfelt, Helsinki 1912, s. 84).

- Kroman, E.*, Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden. 3. Opl. Viborg 1970.
- Sturm, Heribert*, Unsere Schrift. Einführung in die Entwicklung ihrer Stilformen. Neustadt a.d. Aisch 1961.
- Svensson, Lars*, Nordisk paleografi. Lundastudier i nordisk språkvetenskap, Serie A 28. Lund 1974.

Käsialaoppaita:

- Swedlund, R. & Svenonius, O.*, Svenska skriftprov 1464—1828. 2. uppl. Uppsala 1948.
- Weibull, Martin*, Handskriftprof 1500—1800. 2. uppl. Stockholm 1905.
- Aberg, Alf*, Läsning av gamla handstilar. Skrifter utgivna av Genealogiska Föreningen, 5. 2. uppl. Stockholm 1955.

Käsialanäytteitä ilman tulkintaa:

- Svenska skriftprof från Erik den heliges tid till Gustaf III:s I—II, återgifna af Emil Hildebrand, Algernon Börtzell och Harald Wieselgren. Stockholm 1894, 1900.

1500-LUVUN TEKSTEISSÄ ESIINTYVIÄ KIRJAINMUOTOJA

A
B
C
D
E
F
G
H
I, J
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z
Å
Ä
Ö

a
b
c
d
e
f
g
h
i
j
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z
Å
Ä
Ö

a
b
c
d
e
f
g
h
i
j
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z
Å
Ä
Ö

a
b
c
d
e
f
g
h
i
j
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z
Å
Ä
Ö

a
b
c
d
e
f
g
h
i, j
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z
å
ä
ö

a
b
c
d
e
f
g
h
i
j
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z
å
ä
ö

a
b
c
d
e
f
g
h
i
j
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z
å
ä
ö

a
b
c
d
e
f
g
h
i
j
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z
å
ä
ö

Pitkäin Puolest quin sinä sisällä asuuaist t on. Nin hyuin meiden

1600-LUVUN TEKSTEISSÄ ESIINTYVIÄ KIRJAINMUOTOJA

A				a			
B				b			
C				c			
D				d			
E				e			
F				f			
G				g			
H				h			
I				i			
J				j			
K				k			
L				l			
M				m			
N				n			
O				o			
P				p			
Q				q			
R				r			
S				s			
T				t			
U				u			
V				v			
W				w			
X				x			
Y				y			
Z				z			
Å				å			
Ä				ä			
Ö				ö			

Wtthstâ Kyrckio plich t för bötren Haar den ne

1700-LUVUN TEKSTEISSÄ ESIINTYVIÄ KIRJAINMUOTOJA

A				a			
B				b			
C				c			
D				d			
E				e			
F				f			
G				g			
H				h			
I				i			
J				j			
K				k			
L				l			
M				m			
N				n			
O				o			
P				p			
Q				q			
R				r			
S				s			
T				t			
U				u			
V				v			
W				w			
X				x			
Y				y			
Z				z			
Ä				ä			
Å				å			
Ö				ö			

Blif w a , h w a r o m s e d a n l ä n s s m a n s

SAKSALAISET KIRJAINMUODOT 1800- JA 1900-LUVULLA

A	<i>A</i>	a	<i>a</i>	P	<i>P</i>	p	<i>p p</i>
B	<i>B</i>	b	<i>b</i>	Q	<i>Q</i>	q	<i>q</i>
C	<i>C</i>	c	<i>c</i>	R	<i>R</i>	r	<i>r</i>
D	<i>D</i>	d	<i>d</i>	S	<i>S</i>	s	<i>s</i>
E	<i>E</i>	e	<i>e</i>	T	<i>T</i>	t	<i>t</i>
F	<i>F</i>	f	<i>f</i>	U	<i>U</i>	u	<i>u</i>
G	<i>G</i>	g	<i>g</i>	Ü	<i>Ü</i>	ü	<i>ü</i>
H	<i>H</i>	h	<i>h</i>	V	<i>V</i>	v	<i>v</i>
I	<i>I</i>	i	<i>i</i>	W	<i>W</i>	w	<i>w</i>
J	<i>J</i>	j	<i>j</i>	X	<i>X</i>	x	<i>x x</i>
K	<i>K</i>	k	<i>k</i>	Y	<i>Y</i>	y	<i>y</i>
L	<i>L</i>	l	<i>l</i>	Z	<i>Z</i>	z	<i>z</i>
M	<i>M</i>	m	<i>m</i>	Ä	<i>Ä</i>	ä	<i>ä</i>
N	<i>N</i>	n	<i>n</i>	Ö	<i>Ö</i>	ö	<i>ö</i>
O	<i>O</i>	o	<i>o</i>				

ROOMALAISET NUMEROT

1 i, j, 2 ij, 3 iij, 4 iijj, 5 v, 6 vj, 7 vij, 8 viij, 9 ix, 10 x.

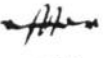
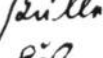
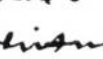
50 l, L, 100 i^r, 500 d, 1000 i^m, 100 000 c^m.

1/2 j, j, 1 1/2 ij, 2 1/2 iij, 3 1/2 jv, 4 1/2 xv, 8 1/2 jx.

9 1/2 x, x, 18 1/2 jxx, 19 1/2 xx.

KIRJAINYHDISTELMIÄ

ERÄITÄ YLEISIÄ LYHENNYKSIÄ

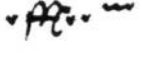
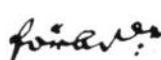
ff		aff (1603)
fft		effter (1603)
		effter (1627)
ij		vtij (1540)
		frijt (1667)
sk		skulle (1768)
ss		byss (1540)
		Jönss (1614)
st		stort (1736)
tt		wittne (1637)

LYHENNYSTAVAT

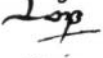
Sanan katkaiseminen

	vnder (1540)
	vethendes (1540)
	Jacobsson (1558)
	Jacobson (1558)

Sanan typistäminen

	ther (1540)
	sanning (1601)
	effterscreffne (1603)
	förbemælde (1637)

Eräiden äänneyhdistelmien lyhenteitä

ed, et		medh (1538)
		thet (1603)
per		Löper (1538)
pro		propria (1602)
rum		librum (1540)
us		Marcus (1558)

	etcetera (1540)
	etcetera (1559)
	etcetera (1614); käytettiin myös pisteen merkkinä.
	marcer (1540)
	marker (1667)
	öre (1603)
	öre (1695)
	örtuger (1538)
	penningar (1538); oikeastaan <u>denarii</u> .
	penningar (1603); oikeastaan <u>thenarer</u> .
	Daler (1695)
	Riksdaler (1780)
	skilling (1780)
	runstycken (1780)
	Silvermynt (1666)
	Kopparmynt (1669)
	Tunna (1603)
	Tunna (1667)
	spann (1603)
	Kapper (1558)
	Cappar (1667)
	pund (1603); oikeastaan <u>libra</u>
	lispund (1780)
	Herr (1747)
	manu propria (1601)

KÄSIALANÄYTTEET

VALTIONHALINNON TILIASIAKIRJOJA

(n:ot 1—7)

1
Tenne är mantals och Jordeboken aff Heela
Åbo Slotz Leenn bescreffuin Soken iffrå
Soken epter then nija Skatlegningen som hölttz
Anno 1540

fförst är merckandes att Åbo Slotz Leen är deelt vtij 4 hereder So[m]
äre Masko hered och Vemo hered vtij Norreffineland, Haličko he[red]
och Pijke hered vtij Södreffineland, Ther al Cronåness Skatt och vtskiijl[der]
Göras aff. Ock är vethendes att hoffuud Skatten aff fförscriffne hered[er]
vtgiörs epter Röketaal thet är Jordetaal, Åff huar heel Rök Jord Skatta P[eninger]
iiij marcer, Skatta Rogh en span, Skatta Malt en span, Skatta Smör i lispund

Så är vtij thesse bok Rökerna epter Jordetaalith bescreffne man frå man
huru mykt huar man haffuer, brukar och ägher. och är bescreffui[t]
först byss nampnet. ther nest Jorden huad huar och en haff[uer]
vtij byn Somlige en Rök, Somlige halff Rök, Somlige en fiend[ungs]
Rök och Somlige mere Somlige mijne etcetera.

Item står och vtij tesse bok bescreffuit huru monge Stenger Jord huar
fatig och Rijk haffuer huar för sig, och huad som huar stong sk[at-]
tar och same skattapeningar som vtoff stongen gå the göra Röketalit.
So fförstondendes at vtij thenne by som ij öre skattas aff stongen ther äre [xv]
stenger vnder en Rök. Och vtij thenne by som j mark skattas aff st[ongen]
ther äre viij stenger vnder en Rök. Och vtij thenne by som ij öre skatt[as]
aff stongen ther äre xxiiij stenger vnder en Rök, så alt fram åth inti[ll]
j öre i örtuger etcetera. Så ath vtij huar heel Rök äre xxxij örer thet är så
mykt sagtt som iiij marc land Jord. Så kan man thet wäl lagha [i öres]
land, i örtuge land och i pening land. Så alt bortt åth marck aff marck
öre aff öre och pening aff pening etcetera.

Tenne är manthals och Jordeboken åff Heela
Åbo Slotz Leenn Bescreffuin Soken iffrå
Soken epter then nija Skatlegningen som hölttz
Anno etcetera 1540

fförst är merckandes ath Åbo Slotz Leen är deelt vtij 4 hereder So[m]
äre Masko hered och Vemo hered vtij Norreffineland, Haličko he[red]
och Pijke hered vtij Södreffineland, Ther al Cronåness Skatt och vtskiijl[der]
Göras aff. Ock är vethendes att hoffuud Skatten aff fförscriffne hered[er]
vtgiörs epter Röketaal thet är Jordetaal, Åff huar heel Rök Jord Skatta P[eninger]
iiij marcer, Skatta Rogh en span, Skatta Malt en span, Skatta Smör i lispund

Så är vtij thesse bok Rökerna epter Jordetaalith bescreffne man frå man
huru mykt huar man haffuer, brukar och ägher. och är bescreffui[t]
först byss nampnet. ther nest Jorden huad huar och en haff[uer]
vtij byn Somlige en Rök, Somlige halff Rök, Somlige en fiend[ungs]
Rök och Somlige mere Somlige mijne etcetera.

Item står och vtij tesse bok bescreffuit huru monge Stenger Jord huar
fatig och Rijk haffuer huar för sig, och huad som huar stong sk[at-]
tar och same skattapeningar som vtoff stongen gå the göra Röketalit.
So fförstondendes at vtij thenne by som ij öre skattas aff stongen ther äre [xv]
stenger vnder en Rök. Och vtij thenne by som j mark skattas aff st[ongen]
ther äre viij stenger vnder en Rök. Och vtij thenne by som ij öre skatt[as]
aff stongen ther äre xxiiij stenger vnder en Rök, så alt fram åth inti[ll]
j öre i örtuger etcetera. Så ath vtij huar heel Rök äre xxxij örer thet är så
mykt sagtt som iiij marc land Jord. Så kan man thet wäl lagha [i öres]
land, i örtuge land och i pening land. Så alt bortt åth marck aff marck
öre aff öre och pening aff pening etcetera.

(EO)

Tämä on manttaali- ja maakirja koko
Turun linnaläänistä kuvattuna pitäjä
pitäjältä, uuden, Herran vuonna 1540 toimitetun
verollepanon mukaan.

Ensiksi on huomattava, että Turun linnalääni on jaettu 4 kihlakuntaan, jotka ovat Maskun kihlakunta ja Vehmaan kihlakunta Pohja-Suomessa, Halikon kihlakunta ja Piikkiön kihlakunta Etelä-Suomessa. Niistä suoritetaan kaikki kruunun verot ja maksut. Tiedettäköön myös, että edellä mainittujen kihlakuntien päävero maksetaan savuluvun, se on maaluvun mukaan. Jokaiselta kokonaiselta savulta suoritetaan neljä markkaa verorahoja, panni rukiita, panni maltaita, leiviskä voita.

Niin on savut kuvattu tässä kirjassa maaluvun mukaan, mies mieheltä, paljonko kukin pitää hallussaan, viljelee ja omistaa, ja ensin mainitaan kylän nimi, sitten paljonko kullakin on hallussaan maata kylässä, toisilla yksi savu, toisilla puoli savua, toisilla neljännessavu, toisilla enemmän, toisilla vähemmän ja niin edelleen.

Samoin on tässä kirjassa kuvattuna, kuinka monta tankoa maata jokaisella köyhällä ja rikkaalla on hallussaan, ja se kuinka paljon kultakin tangolta suoritetaan veroa. Tangolta menevät verorahat ovat riippuvaisia savuluvusta, siten ymmärrettynä, että kylässä, jossa tangolta maksetaan veroa 2 äyriä, sisältyy savuun 16 tankoa, ja kylässä, jossa tangolta maksetaan veroa $\frac{1}{2}$ markkaa, sisältyy savuun 8 tankoa, sekä kylässä, jossa tangolta maksetaan $1\frac{1}{2}$ äyriä, sisältyy savuun 24 tankoa, ja niin edelleen $\frac{1}{2}$ äyriin ja 1 äyrityiseen asti ja niin edelleen niin, että kussakin kokosavussa on 32 äyriä, mikä vastaa 4 markanmaata. Niin voidaan sama asia ilmaista äyrinmaana, äyrityisenmaana ja penninginmaana. Ja niin edelleen, markka markasta, äyri äyristä ja penninki penningistä ja niin edelleen.

Selitys

Tekstissä on tehty ero i:n ja y:n välillä siten, että ij:ssä on kaksi pistettä kun taas y:ssä on käytetty tarkkeena yhtenäistä viivaa (sana mykyt, 13 rivi).

Kustaa Vaasan toimeenpaneman veronkantojärjestelmän uudistamisen yhteydessä alettiin laatia voutikunnittaisia maakirjoja, joihin merkittiin talojen veroluvut sekä muita verotukseen liittyviä tietoja. Maakirjoihin liittyivät veroselitykset, joissa luetellaan ne veroyksiköt, jotka olivat perustana maaveroa kyseiseltä alueelta kannettaessa, sekä veroesineet ja niiden määrät yksiköiltä. Veroselitykset ovat siten ikään kuin avain maakirjojen tulkinnalle.

Tekstinäytteenä oleva veroselitys on Turun linnaläänin eli Varsinais-Suomen vanhimmasta maakirjasta vuodelta 1540. Silloin toimeenpantiin Turun linnaläänissä uusi verollepano, jonka jälkeistä tilannetta tämä maakirja esittää.

Maakirjat samoin kuin muu kruunun tilimateriaali toimitettiin voutien ja myöhemmin lääninkirjanpitäjien toimesta Tukholman laskukamariin, myöhemmin kamarikollegioon, tarkastettavaksi. Haminan rauhansopimuksen 12. pykälän mukaan Suomea koskeva Ruotsissa oleva asiakirja-aincisto oli luovutettava Suomen viranomaisille. Tämän nojalla saatiin pääosa voutikuntien ja myöhempien läänien tilimateriaalista Suomeen. Asiakirjat sijoitettiin senaatin arkistoon (valtionarkistoon).

Varsinais-Suomessa kannettiin maavero 1500-luvulla tilojen savuluvun mukaan. Kullakin talolla oli oma savulukunsa, joka vastasi siihen kuuluvien tilusten osuutta koko kylän tiluksista. Tähän aikaan kannettiin savulta rahaveroa neljä markkaa eli 32 äyriä, ja tämän mukaisesti savu jaettiin 32 äyriin.

Suurimmassa osassa Varsinais-Suomea olivat kylät 1500-luvulla sarkajaossa. Talojen osuudet kylän tiluksista ilmaistaan tankoina. Tangon pituus vaihteli jossain määrin maan eri osissa. Yleisimmin sen pituus oli 6 kyynärää eli 3,60 m.

Teksti on aikaisemmin julkaistu faksimilena teoksessa Varsinais-Suomen maakirja vuodelta 1540. Suomen vanhimmat maakirjat I, Helsinki 1930, s. 3.

Gist J. J. R. og Sverre meylighe vinnit. of J. R. Leger
 mestare Jagh Peer Andersson bekenner och Witterligit gör, migh
 efter Wälbördige Ståthållarens Tönne Jörenssons samt Cammarerarens
 Sigfre Sigfressons breff och befallningh haffua becommith till
 6 Månaders kåst på 6 warachtighe hestar och karar, samt
 fodher och Måall på -3 trassedrenggier och -3 tråseklippare aff
 årlighe Renttan och gärdhen pro Anno 1603 aff Erligh och Man-
 haftigh Nills Clemethssons skriffuare Morthen Michillsson, thesse
 effterskrefne partzeller, huilcket er lefererdt med rette wpbördz tunna
 och wichtt Säm är Spanmål -34½ tunna Haffra -18 tunnor
 Humbla -5 lispund 2 mark Smör -7 lispund 16 mark Salt -7 lispund 4 mark Kött -49 lispund
 14 mark Salt fisk -49 lispund 14 mark Torr fisk -14 lispund 8 mark Lius 1½ lispund Wädh
 -108 las, Höö -108 åmar Halm -216 kerffar. Item er anammadt
 wppå Höge offuerhettens tillstånd och Krigsöffuerstens Arffued Erichssons
 Zedell en Klippare werderat för femtton daller för Min skadestondh
 huilcken er taghen aff böndderne för theras årlighe stadghe och schatt.
 Adt så i Sanningh er till wisso med eghen hand wndderskrifuith
 och vnder kyrckherdhens Her Madz Signett i Sankt Morthens Sochn
 Dat's then 13 Junij Åhr 1603

J. R. Leger
 K. R. son

2. Kenttäleirimestarin kuitti vuodelta 1603

Högbemälte Hans Furstlige Nades och Cronones trooplichtighe tienare och Felt Leger
 mestare Jagh Peer Andersson bekenner och Witterligit gör, migh
 efter Wälbördige Ståthållarens Tönne Jörenssons samt Cammarerarens
 Sigfre Sigfressons breff och befallningh haffua becommith till
 6 Månaders kåst på 6 warachtighe hestar och karar, samt
 fodher och Måall på -3 trassedrenggier och -3 tråseklippare aff
 årlighe Renttan och gärdhen pro Anno 1603 aff Erligh och Man-
 haftigh Nills Clemethssons skriffuare Morthen Michillsson, thesse
 effterskrefne partzeller, huilcket er lefererdt med rette wpbördz tunna
 och wichtt Säm är Spanmål -34½ tunna Haffra -18 tunnor
 Humbla -5 lispund 2 mark Smör -7 lispund 16 mark Salt -7 lispund 4 mark Kött -49 lispund
 14 mark Salt fisk -49 lispund 14 mark Torr fisk -14 lispund 8 mark Lius 1½ lispund Wädh
 -108 las, Höö -108 åmar Halm -216 kerffar. Item er anammadt
 wppå Höge offuerhettens tillstånd och Krigsöffuerstens Arffued Erichssons
 Zedell en Klippare werderat för femtton daller för Min skadestondh
 huilcken er taghen aff böndderne för theras årlighe stadghe och schatt.
 Adt så i Sanningh er till wisso med eghen hand wndderskrifuith
 och vnder kyrckherdhens Her Madz Signett i Sankt Morthens Sochn
 Dat's then 13 Junij Åhr 1603

Par And

erson Manu propria

(TA)

Valtionarkisto, Voudintilit, n:o 1630, f. 38.

Käännös

Hänen korkean ruhtinaallisen Armonsa ja kruunun uskollinen palvelija ja kenttä-leirimestari, minä Per Andersinpoika tunnustan ja teen tiettäväksi, että olen jalosukuisen käskynhaltijan Tönne Göraninpojan sekä kamreeri Sigfrid Sigfridinpojan kirjeen ja määräyksen perusteella saanut kuuden kuukauden muonaksi ja rehuksi kuudelle vakitukselle hevoselle ja miehelle sekä ruuaksi kolmelle kuormastorengille ja rehuksi kolmelle kuormastohevoselle vuoden 1603 vuotuisesta verosta ja apuverosta rehellen ja miehuullisen Nils Clemetinpojan kirjurilta Märten Michelinpojalta nämä allaluetellut parselit, jotka on toimitettu oikeaa veronkantotynnyriä ja oikeita painoja käyttäen seuraavasti: viljaa 34½ tynnyriä, kauraa 18 tynnyriä, humalaa 5 leiviskää 2 naulaa, voita 7 leiviskää 16 naulaa, suolaa 7 leiviskää 4 naulaa, lihaa 49 leiviskää 14 naulaa, suolakalaa 49 leiviskää 14 naulaa, kuivaa kalaa 14 leiviskää 8 naulaa, kynttilöitä 1½ leiviskää, polttopuita 108 kuormaa, heiniä 108 aamia, olkia 216 lyhdettä. Samoin on otettu vastaan korkean esivallan luvalla ja sotaeversti Arvid Erikkinpojan »setelillä» viidentoista talarin arvoiseksi arvioitu hevonen korvaukseksi minun menetyksistäni. Se on otettu talollisilta heidän vuotuista sopimus- ja muuta veroaan vastaan. Vakuudeksi siitä, että todella näin on, olen tämän [kuitin] omakätisesti allekirjoittanut, ja se on varustettu kirkkoherran, herra Matsin sinetillä. Marttilan pitäjässä 13. kesäkuuta vuonna 1603.

Per Andersinpoika

omakätisesti

Selitys

Kruunun paikallisviranomaisten tiliasiakirjat jakaantuivat varsinaisiin tileihin ja niiden tositteisiin. Kun voudit luovuttivat keräämiensä verojen tuotosta rahasummia tai luontaistuotteita muille viranomaisille tai yksityishenkilöille, saivat he näiltä kuitin. Tekstinäytteenä oleva asiakirja on kuitti niistä tavaroista, jotka Halikon kihlakunnan vouti vuonna 1603 on luovuttanut Per Andersinpojalle. Tileissä tästä toimituksesta on merkintä menojen ja toimitusten kohdalla.

Asiakirjan alussa mainittu ruhtinaallinen henkilö on Kaarle herttua, joka jo vuonna 1600 oli tunnustettu Ruotsin kuninkaaksi, mutta jonka kruunaaminen tapahtui vasta vuonna 1607. Herttuasta tässä kirjeessä käytetty arvonimi poikkeaa vastaavanlaisissa asiakirjoissa vuonna 1603 yleisesti käytetystä muodosta »Högborne Furstes och Herres Herr Carls, Sveriges Rikes Regerande Arvfurste, Hertig till Sudermannaland, Nerike och Vermeland, troplichtige tjenare».

Erilaisessa yhteiskunnallisessa asemassa olevista henkilöistä oli varhaisempina aikoina käytössä erilaisia epiteettejä. 1600-luvun alkupuolella käytettiin alempaan aateliin kuuluvista määresanaa »välbördig», jalosukuinen, jota tosin myös toisinaan saatettiin käyttää aatelittomista säätyläisistä. Ylhäisaatelin jäsenistä taas oli käytössä määre »välboren», jalosyntyinen. 1600-luvun kuluessa muuttui käytäntö siten, että ylhäisaateliin kuuluvat saivat epiteetin »högvälboren», korkeastijalosyntyinen. »Välboren» siirtyi jo 1600-luvun lopulla luonnehtimaan alempaa aatelia.

Varhaisempina aikoina oli yleistä, että asiakirjat, jotka annettiin sinettiä vailla olevan henkilön nimissä, varustettiin oikeusvoimaisuuden lisäämiseksi jonkun toisen henkilön sinetillä. Siten tässä kuitissa on allekirjoituksen lisäksi Marttilan kirkkoherran sinetti.

Elffzborgz löfens Ransaakninghz Lengd på Mantalen
 of folch wthi Nyslotz Ihän ständen och hållen aff Manachtige
 Sigfridh Henrichz Son till Kåskipä och Daniel Matzson wthi
 Taffwisalm Sochun den 14 Martij år 1614 wthi hädz
 fougrens wälachtige Michil Anders Sons och Sochne prästens
 Her Gabriel Thomas Sons samt Ländzmännens Johan Larss-
 sons i Saffwisaari närwarelse.

Taffwi Salmi Sochun.

Nämpnden.

Henrich Hirwoinen. H.	Peer Taskin. P.
Thomas Hämäläinen. E.	Henrich Hilduin. H.
Matz Leskinen. W.	Päwel Colioinen. C.
Matz Kasurinen. Z.	Peer Leewoinen. L.
Axill Kordilainen. A.	Tönne Kuckoin. K.
Hemming Keinäinen. H.	Hans Kåasmainen. K.

Ryckheerdes 8. So. Päwels Effterleffverska för prästegel.
 Det gör — 16 Rijkz dalar.
 Lappan Her Gabriel Thomae — 2 Rijkz dalar.
 Klockaren Peer Matzson med sin hustru — 12 Rijkz dalar.
 Lendz Man Johan Larsson — 8 Rijkz dalar.

Saffuilax Fierdungs.

Coopio Niemis Tijend.

Peer Taskin. _____	1
Son _____	1
Dreng _____	1
Hemming Keinäinen _____	1
Son _____	1
Anders Julkuinen _____	1
Peer ibidem _____	1
Päwel Lapweteläinen _____	1
Son _____	1
Sona Kåna _____	1
dotter _____	1
Jöns Wäänäinen _____	1
Michil ibidem _____	1
Anders ibidem _____	1
dotter _____	1
Oluff Leinoinen _____	1
Son _____	1
Sona Kåna _____	1
dotter _____	1
Hemming Rissainen _____	1
Oluff ibidem _____	1
broor _____	1

wthfattigh Oluff Leinoinen _____ 1
 Son _____ 1
 Sona Kåna _____ 1
 Hemming Rissainen _____ 1
 Oluff ibidem _____ 1
 broor _____ 1

wthfattigh Oluff Leinoinen _____ 1
 Son _____ 1
 Sona Kåna _____ 1
 Hemming Rissainen _____ 1
 Oluff ibidem _____ 1
 broor _____ 1

Elffzborgz lösens Ransaakninghz Lengd på Mantalen
 och folch wthi Nyslotz Ihän ständen och hållen aff Manachtige
 Sigfridh Henrichz Son till Kåskipä och Daniel Matzson wthi
 Taffwisalm Sochun den 14 Martij år etcetera 1614 wthi hädz
 Fougrens wälachtige Michil Anders Sons och Sochne prästens
 Her Gabriel Thomas Sons samt Ländzmännens Johan Larss-
 sons i Saffwisaari närwarelse.

Taffwi Salmi Sochun

Nämpnden

Henrich Hirwoinen.	Peer Taskin.
Thomas Hämäläinen.	Henrich Hilduin.
Matz Leskinen.	Päwel Colioinen.
Matz Kasurinen.	Peer Leewoinen.
Axill Kordilainen.	Tönne Kuckoin.
Hemming Keinäinen.	Hans Kåasmainen.

Kyrckieheerdes Salig Her Päwels Effterleffverska för prästegel-
 det gör — 16 Rijkz dalar.

Capplan Her Gabriel Thomae — 2 Rijkz dalar.

Klockaren Peer Matzson med sin hustru — 12 Rijkz dalar.

Lendz Man Johan Larsson — 8 Rijkz dalar.

Saffuilax Fierdungs.

Coopio Niemis Tijend.

Peer Taskin. _____	1
Son _____	1
dreng _____	1
Hemming Keinäinen _____	1
Son _____	1
Anders Julkuinen _____	1
Peer ibidem _____	1
Päwel Lapweteläinen _____	1
Son _____	1
Sona Kåna _____	1
dotter _____	1
Jöns Wäänäinen _____	1
Michil ibidem _____	1
Anders ibidem _____	1
dotter _____	1
Oluff Leinoinen _____	1
Son _____	1
Sona Kåna _____	1
dotter _____	1
Hemming Rissainen _____	1
Oluff ibidem _____	1
broor _____	1

wthfattigh Oluff Leinoinen _____ 1
 Son _____ 1
 Sona Kåna _____ 1
 Hemming Rissainen _____ 1
 Oluff ibidem _____ 1
 broor _____ 1

wthfattigh Oluff Leinoinen _____ 1
 Son _____ 1
 Sona Kåna _____ 1
 Hemming Rissainen _____ 1
 Oluff ibidem _____ 1
 broor _____ 1

Käännös

Älvsborgin lunnaiden tarkastusluettelo miesluvusta ja väestä Savonlinnan läänissä, jonka tarkastuksen suorittivat miehuullinen Sigfrid Henrikinpoika Koskipäästä ja Daniel Matsinpoika Tavisalmen pitäjstä 14. maaliskuuta Herran vuonna 1614 kihlakunnan voudin kunnioitetun Michel Andersinpojan ja pitäjän papin herra Gabriel Tomasinpojan sekä nimismies Juhana Laurinpojan Savisaaresta läsnäollessa.

Tavisalmen pitäjä

Lautakunta

Heikki Hirvonen	Pekka Taskinen
Tuomas Hämäläinen	Heikki Hiltunen
Matti Leskinen	Paavali Koljonen
Matti Kasurinen	Pekka Leivonen
Akseli Kortelainen	Tönne Kukkonen
Hemminki Keinänen	Hannu Kuosmanen

Edesmenneen kirkkoherran, herra Povelin leski suorittaa pappilasta — 16 tiikintaalaria
Kappalainen herra Gabriel Tomasinpoika — 2 tiikintaalaria
Lukkari Pekka Matinpoika vaimoinen — 1½ tiikintaalaria
Nimismies Juhana Laurinpoika — 8 tiikintaalaria

Savilahden neljänneskunta

Kuopioniemen kymmenyskunta

Pekka Taskinen	_____	1	
Poika	_____	1	
Renki	_____	1	
Hemminki Keinänen	_____	1	
Poika	_____	1	
Antti Julkunen	_____	1	
Pekka Julkunen	_____	1	
Paavali Lapveteläinen	_____	1	
Poika	_____	1	
Pojan vaimo	_____	1	
Tytär	_____	1	
Jussi Väänänen	_____	1	
Mikko Väänänen	_____	1	
Antti Väänänen	_____	1	
Tytär	_____	1	
rutiköyhä Olavi Leinonen	_____	1	
Poika	_____	1	Pappi _____ 1
Pojan vaimo	_____	1	Nimismies _____ 1
Hemminki Rissanen	_____	1	Pariskuntia _____ 15
rutiköyhä Olavi Rissanen	_____	1	Renkejä _____ 4
Veli	_____	1	Piikoja _____ 2

Selitys

Tekstissä käytetty pieni e-kirjain on iso ja korkea muistuttaen suuresti pientä l-kirjainta.

Vuonna 1613 solmitussa Knäredin rauhassa täytyi Ruotsin lunastaa yhden miljoonan riikintaalarin summasta tanskalaisten haltuun joutunut Älvsborg, joka muodosti Ruotsin ainoan yhteyden Pohjanmerelle. Lunastussumma kerättiin erityisellä suostuntaverolla, jonka kanto annettiin tätä tarkoitusta varten asetettujen komissaarien tehtäväksi.

Tekstinäytteenä oleva asiakirja on ensimmäinen sivu Tavisalmen pitäjän verovelvollisten luettelosta, joka laadittiin veron ensimmäisen erän kantoa varten. Otsikossa mainittu Sigfrid Henrikinpoika oli Älvsborgin lunnaiden kannosta huolehtiva komissaari Savossa.

Kannetun veron määrä vaihteli sen mukaan, mihin väestöryhmään henkilö kuului. Kirkkoherrojen oli suoritettava 16 riikintaalaria vuodessa, maaseutukappalaisten 2 riikintaalaria, nimismiesten 8, talonpoikaisväestöön kuuluvien pariskuntien 2, yli 15 vuotiaiden renkien, mukaanluettuna isännän (naimattomat) pojat, 1 sekä yli 15 vuotiaiden piikojen, mukaanluettuna talon tyttäret, $\frac{1}{2}$ riikintaalaria.

1600-luvun alussa ei Savon tiliasiakirjoissa esiinny kyläjakoa, vaikka asutus jo tällöin ryhmittyi enimmäkseen laaja-alaisiksi seutukyliksi. Pitäjät jaettiin veroluetteloissa neljänneskuntiin, jotka puolestaan jakaantuivat kymmenyskuntiin.

på denne sidan möter
Mackoila By
 $\frac{4}{5}$ mill.

Jlak Mäse
4
walss angh

Kofwera
Jocki

Roko Jerffwi

Sandh
1
mylla
A

Sank
Oduge 5 ligh
mäse
wald

Sandh
2
Jordh

Sandh
mylla
3

Jlak
brän
sandh

Nyup-
brukat
åker Jlak
sandh
Jordh

Jlak
sandh
hård
8
wald

Sand
B
7
Jordh

mäss 8 wald

Nota. Staffan Västinoica
pawel Kiskinen, och peer
Talikainen Jord som
alz hafuer waritt 9 skattmarker
och här nedan Specificerat
ähr, ähr deltt till Littera
B på data folio $2\frac{3}{4}$ skatt
marker, Silfuäster Kiski-
nen i Kiskila $2\frac{1}{4}$ skatt[mark]
folio 5. Johan
Kiskinen $2\frac{3}{4}$ skattmark
folio 29:
Nilss Häk-
inen $1\frac{1}{4}$
skatt
mark folio 13

Notarum Explicatio.

Roko Jerffwi By ähr

- A Hendrich Caipainen Loxes Hemman ähr
påfört 6 Skattmarker
- 1 Vthi säde $1\frac{3}{4}$ Tunnor
 - 2 Vthi Träde $2\frac{1}{2}$ Tunnor
 - 3 Vthi säde $1\frac{3}{4}$ Tunnor
 - 4 Jlak Mäse walss höö 3 Lass
 - 5 Jlak och meste parten Odägeligh mäse wald
höö $1\frac{1}{2}$ Lass
små sankta staar ängzstyken widh Koffwera Jocki
bliffwer höö 3 Lass.
Denna gården hafwer [hafwer] Anders
Pelkoinss gamble hefidh och Jordh, af Jorde-
boken folio 5: på effterskrefne Jordestycker.
Roko Jerffwen Randa bostellet, Tora mäki
 $1\frac{1}{2}$ mill ifrån byen i när, hapalan aho Vnder
byen, palo mäki $\frac{2}{5}$ mill i söder, half Tengoin
peldo $\frac{1}{5}$ mill i När belägin, på huilka foreskrefne
Jordestycker finness wel swedie skoghen och widen
stoor nogh men Jlak, sombligstedess medh bergh
och backar, sombligstess medh Onyttige mässar
och Morass, godh annan Tartweskogh, Litet
Fijske Vthi Roko Jerffwi och Tengoin Jerffwi.

Notarum Explicatio.

4 Hemman.

- B Hendrich Hapiains Hemman ähr påfört
 $2\frac{3}{4}$ Skattmarker
- 6 Vthi säde $2\frac{13}{16}$ Tunnor
 - 7 Vthi Träde $1\frac{13}{16}$ Tunnor
 - 8 Hårde och Mäse walss höö 2 Lass
Hafwer och små sankta starängiar widh Koffwe-
ra Jocki Vnder 2 Lass: hafwer och sina egor
Vtaf Peer Talikainss Jordh Huilken ähr 9 Skattmarker
af Jordeboken folio 5: på effterskrefne Jordestycker,
Roko Jerffwen Taiffwal ähr thenna gårdens
bostelle, Kaija Jerffwen siunaa $\frac{1}{2}$ mill i Öster soder,
samma Lahen aho widh Mackoila By belägin
Tengoin Rannan aho Vnder byen i när belägin,
Veren maan aho ähr silfwester Kijskinenss bostelle,
Ylless Korpisen maa $\frac{3}{4}$ mill i Öster Tengoin
maa $\frac{1}{5}$ mill i när, Kona Joen Laminpohia
staar höö Vnder 5 Lass på huilka foreskrefne
Jordestycker finness medh elmätigh suidie skogh, godh
annan Tartweskogh, Timber och Tierewedh skogh
godh Mulbeet Litett Fijske Vthi små skogzträsk,
Nota.

Tällä puolella on
vastassa Makkoilan kylä
 $\frac{4}{5}$ peninkulmaa

Kehnoa
4
turve-
nurminiittyä

Kovera-
joki

Ruokojärvi

Upottavaa
kelvo 5 tonta
turvenurmea

Hiekka-
multaa
3

Hiekka-
1
multaa
A

Hiekka-
2
maata

Kehnoa
kuivaa
hiekkaa

9 Vanha viljelemä-
tön pelto, jota nyt käy-
tetään niittynä, antaa 4
kuormaa nurmiheinää.
Kuuluu Hevonsalon
tilaan
lehdellä 40.

Äskettäin
viljelykseen
otettua peltoa,
kehnoa hiekka-
maata

Vanha viljelemätön
pelto, vähäinen
ruohonkasvu

Hiekka-
7
maata

Kehnoa
hiekk-
6
maata

Kovaa
8
nurmea

Turve 8 nurmea

Huomautus. Tapani Vestinpoika,
Paavali Kiiskisen ja Pekka Talikais-
sen maa, joka kaikkiaan on käsittä-
nyt 9 veromarkkaa ja joka on eri-
telty tässä alempana, on luettu kuu-
luvaksi litteraan B tällä lehdellä, $2\frac{3}{4}$
veromarkkaa. Sylvester Kiiskinen
Kiiskilässä $2\frac{1}{4}$ veromarkkaa, leh-
dellä 5. Juhana Kiiskinen $2\frac{3}{4}$ vero-
markkaa, lehdellä 29. Niilo Häkki-
nen $1\frac{1}{4}$ veromarkkaa, lehdellä 18.

	Merkkien selitys		Merkkien selitys
	Ruokojärven kylä on		4 tilaa
A	Heikki Kaipainen Loksen tilalle on merkitty 6 veromarkkaa	B	Heikki Haapiaisen tilalle on merkit- ty $2\frac{3}{4}$ veromarkkaa
1	Kylvössä $1\frac{3}{4}$ tynnyriä	6	Kylvössä $2\frac{13}{16}$ tynnyriä
2	Kesantona $2\frac{1}{2}$ tynnyriä	7	Kesantona $1\frac{13}{16}$ tynnyriä
3	Kylvössä $1\frac{3}{4}$ tynnyriä	8	Heinää kovalta nurmelta sekä tur- venurmelta 2 kuormaa
4	Kehnoa turvenurmiheinää 3 kuormaa		Tilalla on myös pieniä vesiperäisiä saraniittyjä Koverojoen luona 2 kuorman verran. Tilaan kuu- luu myös tiluksia Pekka Talikaisen maista, joka käsittää 9 veromarkkaa, maakirjan lehdellä 5, seu- raavat maakappaleet; Ruokojärventaival on tämän tilan asuinpaikka, Kaijajärven sivumaa $\frac{1}{2}$ penin- kulmaa kaakkoon, Sammalahdenaho Makkoilan kylän luona, Tengoinrannanaho kylän alueella pohjoisessa, Verenmaanaho on Sylvester Kiiskisen asuinpaikka, Ylläskorpisenmaa $\frac{3}{4}$ peninkulmaa idässä, Tengoinmaa $\frac{1}{2}$ peninkulmaa pohjoisessa, Kuonanjoenlamminpohja saraa 5 kuormaa. Näillä maakappaleilla on keskinkertainen kaskimetsä, hyvä muu kotitarvemetsä, tukki- ja tervasmetsä, hyvä laidun; kalastus on vähäistä pienissä metsä- lammissa
5	Kehnoa ja enimmäkseen kelvotonta turvenurmiheinää $1\frac{1}{2}$ kuormaa		Huomaa
	Pieniä vesiperäisiä saraniittynkappa- leita Koverojoen luona, heinää saa- daan 3 kuormaa		
	Tällä tilalla on Antti Pelkosen vanha nautinta ja siihen kuuluu maata maakirjan mukaan, lehdellä 5, seuraavat maakappaleet: Ruokojärvenranta asuin- sijana, Torämäki $1\frac{1}{2}$ peninkulman päässä kylästä pohjoisessa, Haapalanaho kylän alueella, Palomäki $\frac{2}{5}$ peninkulmaa etelään, puolet Tengoinpellostä, joka sijaitsee $\frac{1}{2}$ peninkulman etäisyydellä pohjois- essa. Näillä maakappaleilla sijaitsee kaskimetsä ja pajukko, joka on kylläkin iso mutta kehno, pai- koitellen vuorinen ja mäkinen, paikoitellen täynnä hyödyttömiä turvesoita ja rämeitä; hyvää muuta kotitarvemetsää; kalastus on vähäistä Ruokojär- vessä ja Tengoinjärvessä		

Selitys

Maanmittauslaitos aloitti toimintansa Ruotsi-Suomessa 1630-luvulla. Suomeen määrättiin ensimmäinen maanmittari vuonna 1633 ja seuraavan vuosikymmenen alkupuolella nimitettiin maanmittari jokaiseen lääniin.

Maanmittarit suorittivat pääasiassa taloudellisia eli geometrisia tilusmittauksia kruunun- ja perintötiloilla. Näin syntyneissä kartoissa esitetään kylien viljelykset sekä lähiniityt. Karttoihin liittyy selitys, jossa mainitaan 1) kylän nimi ja talot sekä niiden veroluvut, 2) viljelyskappaleet ja niiden laajuus sekä 3) tiedot kartoitetuista tai kartoittamattomista ulkoniityistä. Selityksessä on lisäksi lyhyt selostus kylän kalavesistä ja metsämaasta sekä niiden tuotosta. Peltojen laajuus ilmoitetaan varhaisimmissa kartoissa tynnyreinä, millä tarkoitetaan tynnyrinaloja. Vuonna 1643 määrättiin tynnyrialan suuruudeksi 14 000 neliökynärää eli n. $\frac{1}{2}$ hehtaaria.

Maanmittarit laativat kartoituskohteesta konseptikartan, jonka perusteella sitten valmistivat lopullisen kartan (renovaation). Valmiit kartat tarkastettiin aluksi kamarikollegiossa, myöhemmin maanmittauskonttorissa Tukholmassa. Kartat sidottiin aluejaon mukaisesti niteiksi, ns. geometrisiksi maakirjoiksi. Haminan rauhansopimuksen perusteella Suomea koskevat kartat luovutettiin Suomen viranomaisille ja ne joutuivat lopulta päämaanmittauskonttoriin (maanmittaushallitukseen).

Tekstinäytteenä oleva Kerimäen Ruokojärven kylän kartta on vuodelta 1644. Savonlinnan läänissä suoritti 1640-luvun alussa kartoitustöitä maanmittari Lorenz Röö, jonka piirtämä tämä kartta on. Se on laadittu mittakaavaan 3 : 10 000. Kartassa näkyy Suomen päämaanmittauskonttorin leima.

1600-luvulla oli Savossa veroyksikkönä, jonka mukaan maavero maksettiin, veromarkka. Alkuaan oli Savon verotus perustunut turkisveroon, mistä on osoituksena muissa lähteissä veromarkasta 1500-luvulla käytetty nimitys veronahka.

Joordebock förr Öfre Satagundens Öfredehl. Pro Anno — 1667									
Birckala Sochn — Härmälä									
1 1/6	6	12	Gabriell Carlsson Rantter						
			Penningar _____, 2:37:20						
			Refskinspenningar _____, —:17: 8						
			1 Tunna	9	Cappar	—	SPanmähl	—	2:19:14 2/5
				9 3/4	Cappa	—	Hafra	—	—:11:16 4/5
				13	marker	—	Smör	—	1: 1:19 1/5
			1:9	marker	—	—	Kiött	—	1:14:19 1/5
			1 1/12	stycke	—	—	Fähr	—	—:26:—
			3 1/4	åhm	—	—	Höö	—	3: 8:—
			3 1/4	stycke	—	—	Dagzwercken	—	—:19:12
			14						13 3/5
Pardoila									
1 1/2	2		Michll Michlsson Rantter						
			Penningar _____, 1: 2: 8						
			Refskinspenningar _____, —: 5: 8						
				12	Cappar	—	SPanmähl	—	—:28:19 1/5
				3	Cappar	—	Hafra	—	—: 3:14 2/5
				4	marker	—	Smör	—	—:10:19 3/5
				12	marker	—	Kiött	—	—:14: 9 2/5
				1/3	stycke	—	Fähr	—	—: 8:—
				1	åhm	—	Höö	—	1:—:—
				1	stycke	—	Dagzwercken	—	—: 6:—
			4	14					20 4/5
1 1/2	2		Michell Jacobsson ssamaledes —						
			Refskinspenningar _____, —: 8:—						
				18	Cappar	—	SPanmähl	—	1:11: 4 4/5
				4 1/2	Cappa	—	Hafra	—	—: 5: 9 3/5
				6	marker	—	Smör	—	—:15:14 2/5
				18	marker	—	Kiött	—	—:21:14 2/5
				1/2	stycke	—	Fähr	—	—:12:—
				1 1/2	åhm	—	Höö	—	1:16:—
				1 1/2	stycke	—	Dagzwercken	—	—: 9:—
			6	18					19 1/5

5. Maakirja Pirkkalan pitäjästä vuodelta 1667

Joordebock förr Öfre Satagundens Öfredehl.
Pro Anno — 1667.

Birckala Sochn — Härmälä									
1 1/6	6	12	Gabriell Carlsson Rantter						
			Penningar _____, 2:37:20						
			Refskinspenningar _____, —:17: 8						
			1 Tunna	9	Cappar	—	SPanmähl	—	2:19:14 2/5
				9 3/4	Cappa	—	Hafra	—	—:11:16 4/5
				13	marker	—	Smör	—	1: 1:19 1/5
			1:9	marker	—	—	Kiött	—	1:14:19 1/5
			1 1/12	stycke	—	—	Fähr	—	—:26:—
			3 1/4	åhm	—	—	Höö	—	3: 8:—
			3 1/4	stycke	—	—	Dagzwercken	—	—:19:12
			14						13 3/5
Pardoila									
1 1/2	2		Michll Michlsson Rantter						
			Penningar _____, 1: 2: 8						
			Refskinspenningar _____, —: 5: 8						
				12	Cappar	—	SPanmähl	—	—:28:19 1/5
				3	Cappar	—	Hafra	—	—: 3:14 2/5
				4	marker	—	Smör	—	—:10:19 3/5
				12	marker	—	Kiött	—	—:14: 9 2/5
				1/3	stycke	—	Fähr	—	—: 8:—
				1	åhm	—	Höö	—	1:—:—
				1	stycke	—	Dagzwercken	—	—: 6:—
			4	14					20 4/5
1 1/2	2		Michell Jacobsson ssamaledes —						
			Refskinspenningar _____, —: 8:—						
				18	Cappar	—	SPanmähl	—	1:11: 4 4/5
				4 1/2	Cappa	—	Hafra	—	—: 5: 9 3/5
				6	marker	—	Smör	—	—:15:14 2/5
				18	marker	—	Kiött	—	—:21:14 2/5
				1/2	stycke	—	Fähr	—	—:12:—
				1 1/2	åhm	—	Höö	—	1:16:—
				1 1/2	stycke	—	Dagzwercken	—	—: 9:—
			6	18					19 1/5

1629 den 3 September hafwer
Sahlig Carll Sigfredhsons effter-
lefverska bekommit i sin
lijftijdh. frijt.

(EO)

Valtionarkisto, Läänintilit, n:o 7301, f. 814.

Ylä-Satakunnan ylisin kihlakunnan maakirja
vuodelta — 1667.

				Pirkkalan pitäjä				
				Härmälä				
1	1 1/6	6	12	—	Gabriel Kaarlenpoika maksaa verona			
					Rahaa _____,	2:37:20		
					Ketunnahkarahoja _____,	—:17:8		
					1 tynnyri 9 kappaa viljaa _____,	2:19:14 2/5		
					— , 9 3/4 kappaa kauraa _____,	—:11:16 4/5		
					— : 13 naulaa voita _____,	1: 1:19 1/5		
					1:9 naulaa lihaa _____,	1:14:19 1/5		
					1 1/12 kpl lammasta _____,	—:26:—		
					3 1/4 aamia heiniä _____,	3: 8:—		
					3 1/4 kpl päivätöitä _____,	—:19:12	14	13 3/5
					Partola			
1	1/2	2	—	—	Mikko Mikonpoika maksaa verona			
					Rahaa _____,	1: 2: 8		
					Ketunnahkarahoja _____,	—: 5: 8		
					— , 12 kappaa viljaa _____,	—:28:19 1/5		
					— , 3 kappaa kauraa _____,	—: 3:14 2/5		
					— , 4 naulaa voita _____,	—:10:19 3/5		
					— , 12 naulaa lihaa _____,	—:14: 9 3/5		
					1/3 kpl lammasta _____,	—, 8:—		
					1 aami heiniä _____,	1:—:—		
					1 kpl päivätöitä _____,	—: 6:—	4 14	20 4/5
1	1/2	2	—	—	Mikko Jaakonpoika samoin —		4 14	20 4/5
1	3/4	3	—	—	Sipi Antinpoika maksaa verona			
					Rahaa _____,	1:16:—		
					Ketunnahkarahoja _____,	—: 8:—		
					— , 18 kappaa viljaa _____,	1:11: 4 4/5		
					— , 4 1/2 kappaa kauraa _____,	—: 5: 9 3/5		
					— , 6 naulaa voita _____,	—:15:14 2/5		
					— , 18 naulaa lihaa _____,	—:21:14 2/5		
					1/2 kpl lammasta _____,	—:12:—		
					1 1/2 aamia heiniä _____,	1:16:—		
					1 1/2 kpl päivätöitä _____,	—: 9:—	6 18	19 1/5

1629 syyskuun
3. päivänä on
Carl Sigfridin-
poika vainajan
leski saanut va-
paaksi elinajak-
seen

Selitys

Kruunun tilinpidossa oli 1540-luvulta lähtien keskeinen asema maakirjalla, joka laadittiin voutikunnittain. Maakirjaan merkittiin tilat ja muut maaveroa maksavat tilukset verolukuineen ja veromäärineen pitäjittäin ja kylittäin. 1600-luvun jälkipuoliskolle saakka oli olemassa eräitä vähälukuisia tilusryhmiä, joita ei merkitty maakirjaan. 1600-luvun lopulla ja 1700-luvun alussa alettiin useimmissa lääneissä merkitä maakirjoihin talojen nimet ja vasta 1700-luvulla tulivat talojen numerot niihin.

Maakirjojen laadinnassa esiintyi huomattavia ajallisia ja paikallisia eroavuuksia, jotka johtuivat erilaisista verotusoloista sekä annetuista määräyksistä. Maakirjoihin saatettiin tilojen verolukujen lisäksi merkitä pelkästään maakirjaveron summa, mutta ajoittain niissä eriteltiin ne veroesineet, joista tämä vero muodostui. Vuonna 1662 läänien kirjanpitäjille annettu ohjesääntö sisälsi yksityiskohtaisia määräyksiä maakirjojen laadinnasta.

Ylä-Satakunnan yllisen osan maakirja, josta tekstinäyte on, edustaa maakirjatyyppiä, johon eri veroesineet on merkitty. Vasemmanpuoleiset sarakkeet vasemmalta oikealle sisältävät seuraavat tiedot: 1. tilaluku, 2. manttaali, 3. ja 4. veroluku äyreinä ja penninkeinä, 5. lehmäluku. Oikealla puolella on maakirjaveron summa kultakin tilalta ilmaistuna hopeataalareina, äyreinä ja penninkeinä. Maakirjojen marginaaleihin tehtiin erilaisia merkintöjä, jotka koskivat tilojen verotuksellista asemaa ja hallintasuhteita. Näytteessä mainitut tilat olivat vuonna 1667 elinikäisläänityksenä. (Vertaa myös tekstinäytteen n:o 7 selitystä).

Tijonde Lengdh af Birckala Sochn Pro Anno 1667:

		Vthsäde		
		Tunnor	Cappar	
Härmälä	Gabriell Carlsson	7	22	
Pardoila	Anders Bertillsson	5	3	
	Hustru Kirstin	5	3	
	Michell Michelsson	3	12	
	Michell Jacobsson	3	12	
Haicka	Märthen Larsson	5	22	
	Markus Sigfredhsson	—	—	segess wara optagit
Naistenmatka	Hustru Agneta	4	—	
	Jören Sigfredhsson	3	—	
	Jöns Eskillsson	2	7½	
	Lars Nillsson	3	—	
	Thomas Matsson	2	7½	
Sangila	Henrich Sigfredsson	—	—	Ödhe
	Ahn — 2 Hemman	—	—	Setterij.
Kataistä	Christer Erichsson	6	11	
Tanila	Markus Thomasson	4	—	
	Erich Matsson	4	—	
	Henrich Jacobsson	2	—	
Sikois	Nills Nillsson	4	—	
	Madtz Matzson	4	—	
	Michell Nillsson	—	—	Skattar 1668
	Sigfredh Erichsson	—	—	Dito
	Christer Skallm	—	—	2 hemman Setterije
	Johan Erichsson	—	—	Ödhe
Nuoliala	Thomas Simonsson	—	—	
	Påell Olufsson	8	—	
	Jören Olufsson	4	24	
Birckala	Sigfridh Sigfredhsson	5	26	
	Joseph Matzson	—	—	
	Simon Märthensson	—	—	Setterij
	Michell Märkusson	—	—	
	Jören Andersson	—	—	
	Grells Märthensson	—	—	
	Matz Matzson	—	—	
	Eskill Matzson	—	—	
	Lukas Michellsson	—	—	Jnom Råå och röör
	Nills Erichsson	—	—	
	Bertill Philipsson	—	—	
	Erich Staffansson	—	—	
		88		

(EO)

Tijonde Lengdh af Birckala Sochn Pro Anno 1667.

Ödhe.

Härmälä	Barbica	Carlson	7 22	
Pardoila	Anders	Jonkesson	5 3	
	Kirstin	Kirstin	5 3	
	Mingare	Mingare	3 12	
	Mingare	Jonkesson	3 12	
Haicka	Märthen	Larson	5 22	
Naistenmatka	Markus	Sigfredhsson	—	segess wara optagit
	Kirstin	Sigfredhsson	4	
	Jören	Sigfredhsson	3	
	Jöns	Eskillsson	2 7½	
	Lars	Nillsson	3	
Sangila	Thomas	Matsson	2 7½	
Kataistä	Henrich	Sigfredsson	—	Ödhe
Tanila	Ahn — 2	Hemman	—	Setterij.
	Christer	Erichsson	6 11	
	Markus	Thomasson	4	
	Erich	Matsson	4	
	Henrich	Jacobsson	2	
Sikois	Nills	Nillsson	4	
	Madtz	Matzson	4	
	Michell	Nillsson	—	Skattar 1668
	Sigfredh	Erichsson	—	Dito
	Christer	Skallm	—	2 hemman Setterije
	Johan	Erichsson	—	Ödhe
Nuoliala	Thomas	Simonsson	—	
	Påell	Olufsson	8	
	Jören	Olufsson	4 24	
Birckala	Sigfridh	Sigfredhsson	5 26	
	Joseph	Matzson	—	
	Simon	Märthensson	—	Setterij
	Michell	Märkusson	—	
	Jören	Andersson	—	
	Grells	Märthensson	—	
	Matz	Matzson	—	
	Eskill	Matzson	—	
	Lukas	Michellsson	—	Jnom Råå och röör
	Nills	Erichsson	—	
	Bertill	Philipsson	—	
	Erich	Staffansson	—	

Ödhe.

Segess wara optagit

Skattar 1668

Dito

2 hemman Setterije

Ödhe

Setterij

Jnom Råå och röör

Pirkkalan pitäjän kymmenysluettelo vuodelta 1667

		Kylvö		
		Tyn- nyriä	Kap- paa	
Härmälä	Gabriel Kaarlenpoika	7	22	
Partola	Antti Pärttylinpoika	5	3	
	Vaimo Kirsti	5	3	
	Mikko Mikonpoika	3	12	
	Mikko Jaakonpoika	3	12	
Haikka	Martti Laurinpoika	5	22	
	Markus Sipinpoika	—	—	sanotaan otetun viljelykseen
Naistenmatka	Vaimo Aune	4	—	
	Yrjänä Sipinpoika	3	—	
	Jussi Eskelinpoika	2	7½	
	Lauri Niilonpoika	3	—	
	Tuomas Matinpoika	2	7½	
Sankila	Heikki Sipinpoika	—	—	Autio
	Lisäksi 2 tilaa	—	—	Säteri
Kataisto	Risto Erkinpoika	6	11	
Tanila	Markus Tuomaanpoika	4	—	
	Erkki Matinpoika	4	—	
	Heikki Jaakonpoika	2	—	
Sikoinen	Niilo Niilonpoika	4	—	
	Matti Matinpoika	4	—	
	Mikko Niilonpoika	—	—	Maksaa veroa 1668
	Sipi Erkinpoika	—	—	Samoin
	Krister Skalm	—	—	2 tilaa säterinä
Nuoliala	Juhana Erkinpoika	—	—	Autio
	Tuomas Simonpoika	—	—	
	Paavali Olavinpoika	8	—	
	Yrjänä Olavinpoika	4	24	
Pirkkala	Sipi Sipinpoika	5	26	
	Joosef Matinpoika	—	—	
	Simo Martinpoika	—	—	
	Mikko Markuksenpoika	—	—	Säteri
	Yrjänä Antinpoika	—	—	
	Reko Martinpoika	—	—	
	Matti Matinpoika	—	—	
	Eskeli Matinpoika	—	—	
	Luukas Mikonpoika	—	—	Rajapiirin sisällä
	Niilo Erkinpoika	—	—	
	Pärttyli Vilpunpoika	—	—	
	Erkki Tapaninpoika	—	—	
		88		

Selitys

Kymmenysluettelot liittyvät kymmenysveron kantoon. Katolinen kirkko oli kano-nisen oikeuden mukaisesti kantanut kymmenykset viljasadosta, mutta 1550-luvulla tämä kirkon tulolähde peruutettiin osittain kruunulle. Tältä vuosikymmeneltä läh-tien esiintyy kymmenysluetteloita tilitositteiden joukossa.

Alkuaan kannettiin viljakymmenykset korjatun sadon perusteella. Tämä oli myös myöhemmin käytäntönä Ruotsin puolella ja tätä koskevia määräyksiä sisältyi vuo-den 1638 kymmenysplakaattiin. Myös vuonna 1662 lääninkirjanpitäjille annettu ohje-sääntö edellytti tätä. 1600-luvulla kannettiin Suomessa kymmenyksiä sadon perus-teella vain Ahvenanmaalla ja Pohjanmaalla. Muualla, lukuunottamatta Savoa ja Kar-jalaa, jossa kymmenysten kanto perustui verolukuun, oli vuodesta 1602 voimassa käytäntö, jonka mukaan kymmenyksinä kannettiin tietty määrä kappoja kultakin kylvetyltä tynnyriltä. Kymmenysluetteloihin saatettiin merkitä joko kylvö, kylvö ja kymmenykset tai pelkästään kymmenykset.

Näytteenä olevaan Pirkkalan pitäjän kymmenysluetteloon on merkitty talojen kylvö tynnyreinä ja kappoina. Aatelin asuinkartanot, säterit, ja niiden rajapiiritilat olivat vapaita kymmenyksistä. Kirjanpitäjien ohjesäännön mukaan tällaiset tilat oli kuiten-kin merkittävä kymmenysluetteloihin, mutta mitään veromääriä niille ei tullut mer-kitä. (Vertaa myös tekstinäytteen n:o 7 selitystä).

Fälck eller Qwarntuls Mantahls
Längdh Vthöfwer Öfre Satagundz
Häradz Öfre Dechl Pro Anno
1667.

Birckala Sochn

Härmälä	hustru Anna Laurensdotter, Knut, Jören drängar, Anna, Walborg pigor	5
Pardola	Påhl Grelsson, Anna hustru	2
friheet	Ehrich Ehrsson, dorde hustru Maisa dotter	3
	Seffred Andersson Maisa hustru, Lisa, Kaisa Systrar	4
	Jören Simonsson, Walborg hustru	2
Haika	Morthen Larsson, Anna hustru, Hendrich måg, Gertrud hustru Jakob dräng med sin hustru	6
	Ett hemman ödhe	
Naistenmatka	hustro Agnis Enckia, Hendrich Ryttare	
	Piga 1	3
	Thomas Mattzon, Sara hustru, Maisa Ryttare hustru	3
	Agnis Enckia, Hendrich Seffredsson, Jören Ryttare	
	Erich dräng, Brita jnhyses	4
	Lars Nilsson, Brita hustru, Walborg piga Thomas Son, Kjrstin hustru,	1
	Erich drängpoike knecht	5
	Johan Johansson, Brita hustru, Jöns fader, Lisa Moor	
	Kirstin piga	5
Sangila	Ett hemman aldeles ödhe, och dee andre hemmanen wnder Sätter	
Kattaisto	Christopher Ehrsson. Anna hustru Erich Son	
	Jacob broor	4
Tanila	Simon Markusson, Maisa hustru Mårthen bror, Elin hustru Mattz Son	5
	Erich Mattzon dödh, Agnis Enckia, Simon Son	
	Anna hustru, Johan jnhyses Malin hustru	5
	Mattz Isacksson, Sara hustru	2
Sickois	Nils Nilsson, Maisa hustru, Thomas måg, Gertrud hustru ..	4
	Mattz Mattzon, Barbro hustru, Mårthen måg, Anna hustro Jacob drängpoike	5

949

Fälck eller Qwarntuls Mantahls
Längdh Vthöfwer Öfre Satagundz
Häradz Öfre Dechl Pro Anno
1667

Birckala Sochn

Säsmälä Anna Lind. Knut Jönsdotter Anna,
Walborg pigor

Pardola Pige broor Anna
Jörgen, Jönsdotter, Knut Jönsdotter
Jörgen Knutson, Knut Jönsdotter, Knut Jönsdotter
Jören Simonsson, Walborg hustru

Haika Morthen Larsson, Anna hustru, Hendrich måg, Gertrud hustru
Jakob dräng med sin hustru

Naistenmatka hustro Agnis Enckia, Hendrich Ryttare
Piga 1

Sangila Thomas Mattzon, Sara hustru, Maisa Ryttare hustru

Kattaisto Agnis Enckia, Hendrich Seffredsson, Jören Ryttare
Erich dräng, Brita jnhyses

Tanila Lars Nilsson, Brita hustru, Walborg piga Thomas Son, Kjrstin hustru,
Erich drängpoike knecht

Sickois Johan Johansson, Brita hustru, Jöns fader, Lisa Moor
Kirstin piga

	949	16	12
	Väestö- eli myllytullimanttaaliluettelo Ylä-Satakunnan ylisestä kihlakunnasta vuodelta 1667 Pirkkalan pitäjä		
Härmälä	Vaimo Anna Laurintytär, Nuutti, Yrjänä renkejä, Anna, Valpuri piikoja		5
Partola	Paavali Rekonpoika, Anna vaimo		2
vapaa	Erkki Erkinpoika, Dorde vaimo, Maisa tytär		3
	Sipi Antinpoika, Maisa vaimo, Liisa, Kaisa sisaria ...		4
	Yrjänä Simonpoika, Valpuri vaimo		2
Haikka	Martti Laurinpoika, Anna vaimo, Heikki vävy, Kerttu vaimo, Jaakko renki vaimoineen		6
	Yksi tila autiona		
Naistenmatka	Vaimo Aune leski, Heikki ratsumies, 1 piika	3	—
	Tuomas Matinpoika, Saara vaimo, Maisa ratsumiehen vaimo		3
	Aune leski, Heikki Sipinpoika, Yrjänä ratsumies, Erkki renki, Riitta itsellinen	4	1
	Lauri Niilonpoika, Riitta vaimo, Valpuri piika, Tuomas poika, Kirsti vaimo, Erkki renkipoika sotamies		5
	Juhana Juhananpoika, Riitta vaimo, Jussi isä, Liisa äiti, Kirsti piika		5
Sankila	Yksi tila aivan autiona ja muut tilat säterinä		
Kataisto	Risto Erkinpoika, Anna vaimo, Erkki poika, Jaakko veli		4
Tanila	Simo Markuksenpoika, Maisa vaimo, Martti veli, Elina vaimo, Matti poika		5
	Erkki Matinpoika kuollut, Aune leski, Simo poika Anna vaimo, Juhana itsellinen, Maliina vaimo		5
	Matti Iisakinpoika, Saara vaimo		2
Sikoinen	Niilo Niilonpoika, Maisa vaimo, Tuomas vävy, Kerttu vaimo		4
	Matti Matinpoika, Barbro vaimo, Martti vävy, Anna vaimo, Jaakko renkipoika		5
	950	7	61
		7	61

Selitys

1630-luvun puolivälissä korvattiin jonkin aikaa kannettu myllytulli henkilökohtaisella verolla, henkirahalla. Tämän veron kannon yhteydessä laadittiin henkikirjat, jotka tositteina sisältyvät läänien tiliaincistoon. Vuoteen 1652 asti oli henkikirjojen laatiminen papiston tehtävänä, mutta sen jälkeen tämä tehtävä kuului erityisille manttaalikomissaareille.

Aluksi oli kaikkien 12 vuotta täyttäneiden suoritettava henkirahaa, mutta vuodesta 1652 lähtien olivat henkirahasta vapaita alle 15 vuotiaat ja 63 vuotta täyttäneet. Vuodesta 1655 lähtien kannettiin henkirahaa myös yli 63 vuotiailta talonisänniltä.

Kaikki verovelvollisessa iässä olevat olivat alun perin velvolliset suorittamaan henkirahaa, mutta ajan mittaan vapautettiin tietyt henkilöryhmät suorittamasta tätä veroa. Tällaisia ryhmiä olivat aateli ja eräät sen alustalaiset sekä suuri osa sotaväessä palvelevista.

Henkirahaa ei kannettu samansuuruisena koko Ruotsi-Suomen valtakunnassa, vaan veron määrä vaihteli eri maakunnissa. Veron suuruus oli myös erilainen riippuen verovelvollisen asemasta. Suomessa henkiraha oli joko 16 tai 12 äyriä henkilöltä maksettavan määrän riippuessa maaseutuväestön osalta tilan maanluonnosta ja muusta verotuksellisesta asemasta.

Tekstinäytteenä on alku Pirkkalan pitäjän henkikirjasta vuodelta 1667. Henkilöt on merkitty sarakkeisiin sen mukaan suorittivatko he 16 tai 12 äyriä hopearahaa.

Tekstinäytteissä 5—7 on katkelmat Pirkkalan pitäjän maakirjasta, kymmenysluettelosta ja henkikirjasta vuodelta 1667. Maakirja seurasi hitaasti tilojen asutussuhteissa tapahtuneita muutoksia. Kymmenysluettelot sisälsivät pitkälti 1600-luvulle tilan todellisen viljelijän, mutta ajan mittaan nekkään eivät enää pysyneet todellisen asutustilanteen tasalla. Henkikirjoihin sen sijaan tulivat merkityksi kulloisellakin hetkellä tilalla asuneet henkilöt, joten näistä veroluetteloista saadaan selville, ketkä todella asuivat tilalla.

TUOMIOISTUINTEN ASIAKIRJOJA

(n:ot 8—13)

Kom för rättte ärlig och wälförståndig Man ber-
 till Simonsån till Olckala, of gärdt witt-
 ligit, att han förleden Sämman hade mist all
 sin iordebref wdi sitt wisthus igenom Foor
 Eldh som thett wpbrände, of alla sams tingist
 som ther wdi war, huilkett allom är witterligit.
 Och försporde sich för thenskuldh Med Nemdhen
 och then menige Man, wm them icke nog samt
 war witterligit, atthenne effterscrefne Råår, äre rät-
 te wmgångade Råår wm Olckala wtt-
 mark, som ähr Försth + Läppesilda, täden
 till Hännanräpackå, så till wjskänkandå seden
 till Kirffueskalliå, ther ifrå till Sawijlädhe,
 seden till Purhankeure, och så till Måxkåskens-
 sw, huilke the tålf i Nemnden, och fulkåm-
 lighen bekende samt alle the som theris ägär
 haffue belegne och grentzse til Olckala ägär
 atthet är rättte Råår wm same ägär, doch
 bekende bärtil simonson samt the som boo

Kom för rättte ärlig och wälförståndig Man ber-
 till Simonsån till Olckala, of gärdt witt-
 ligit, att han förleden Sämman hade mist all
 sin iordebref wdi sitt wisthus igenom Foor
 Eldh som thett wpbrände, och allt hans tingist
 som ther wdi war, huilkett allom är witterligit.
 Och försporde sich för thenskuldh Med Nemdhen
 och then menige Man, wm them icke nog samt
 war witterligit, atthenne effterscrefne Råår, äre rät-
 te wmgångade Råår wm Olckala wtt-
 mark, som ähr Försth + Läppesilda, täden
 till Hännanräpackå, så till wjskänkandå seden
 till Kirffueskalliå, ther ifrå till Sawijlädhe,
 seden till Purhankeure, och så till Måxkåskens-
 sw, huilke the tålf i Nemnden, och fulkåm-
 lighen bekende samt alle the som theris ägär
 haffue belegne och grentzse til Olckala ägär
 atthet är rättte Råår wm same ägär, doch
 bekende bärtil simonson samt the som boo

*purhaioensw
 seden

(MF)

Valtionarkisto, Voudintilit, n:o 217, f. 1 v.

Käännös

Oikeuden eteen saapui kunniallinen ja ymmärtäväinen mies, Olkkalan Bertil Simoninpoika ja ilmoitti, että hän oli edellisenä kesänä menettänyt kaikki aitassa olleet maakirjeensä tulipalossa, joka oli polttanut aitan ja kaikki hänen siinä olleet tavaran, kuten kaikki tietävät. Sen vuoksi hän tiedusteli lautakunnalta ja rahvaan miehiltä, eikö heillä ollut tarkkaan tiedossa, että seuraavat rajat ovat Olkkalan ulkotilusten oikeat ympärysrajat: ensin Purhajoensuu, sitten Leppäsilta, sitten Honnanropakko, siitä Uiskonkannolle, sitten Kirveskalliolle, sieltä Savilähteelle, sitten Purhankäyrälle ja edelleen Mokskoskensuulle, minkä lautakunnan 12 miestä myös täydellisesti tunnustivat sekä kaikki ne, joiden maat sijaitsivat Olkkalan maiden ympärillä, että nämä ovat hänen maidensa oikeat rajat; kuitenkin tunnusti Bertil Simoninpoika sekä ne jotka asuvat

Selitys

Jo keskiajalla oli vakiintunut käytäntö, että käräjien päätökset merkittiin tuomiokirjoihin, vaikka siitä ei missään laissa ollut nimenomaista mainintaa. Vuoden 1541 tuomarinvalan kaavassa veloitettiin tuomarit pitämään tuomiokirjoja vanhan tavan mukaisesti ja 1549 annetussa plakaatissa toistettiin tämä velvoitus. Vasta 1500-luvun lopulla ja seuraavan vuosisadan alussa annettiin tuomiokirjoja koskevia erityisiä määräyksiä. Kruunun tilinpitoaineeseen sisältyy kuitenkin eräitä 1500-luvun tuomiokirjoja, jotka selvästi eroavat tositteisiin kuuluvista sakkoluetteloista (ks. tekstin n:o 10 selitystä).

Käräjillä ei käsitelty ainoastaan rikos- ja riita-asioita. Niillä hoidettiin myöskin vapaaehtoiseen oikeudenhoitoon, hakemusoikeudenkäyttöön, kuuluvat toimenpiteet, joiden tarkoituksena oli ennakolta turvata erilaisten aineellisten oikeuksien nauttiminen. Lisäksi käräjillä hoidettiin erilaisia hallinnollisia tehtäviä, jotka kuuluivat paikallisen taloudellisen ja kunnallisen toiminnan piiriin sekä vero- ja sotilashallinnon alaan.

Näyteteksti on katkelma voudintileihin sisältyvästä Hattulan tuomiokunnan tuomiokirjasta vuodelta 1583—1584. Se koskee Vihdin käräjäkunnan talvikäräjiä 16. maaliskuuta 1583.

1637

ANNO 1637 Den 20 Martij Då Jag Larss Siffersson
 fullt i minnelse medh Almogen af Lapwess och Taij-
 palsarij Sochnar Opå den Edle och Welborne här Axill
 Baners til Herbore och Brabergz wegnar Swerges
 Rijkess Rådth och Marschalk Häredz Höfdinge Vthöfwer
 Lapwess Häredh och half Kymengårdz Lehn medh Sekjerf
 Och Biörköö Sochnar, Vthj Nerwarå den Edle och Welborne
 Här Ake Erichssån Oxenstärne Frihärre til Eka och
 Åhrstadh Landzhöfdinge Vthöfwer Carelen och General
 Ståthållare Öfwer Wyborg och Nyslåtzbefästningar
 Medh dess och Kymmene gårdz Lehn, de Ehrliche achtade
 Och Welförståndige gode Men Arån Johansson Håphman
 Opå Wyborgz Slåt Jönss Hendärsson Secreterare der
 Sammestädz Michell brytigem fougte wthj Lapwess
 Häredh och flere gonde Manne

Nemaden

Clemet Bertillsson Pasten Larss Masson hefwonsalo hans larsson holsa
 Per Ingelsson Pungell Matz Knutsson Riekunen Jacob Mortensson Sirk
 Pål Pålsson Pardamies Christer hyfwerinen Mårten Andersson Punda
 Sifridh Masson Somalain Larss Larsson Myllärin Erich Jauhainen

om jag Larss Siffersson medh Almogen af Lapwess och Taij-
 palsarij Sochnar Opå den Edle och Welborne här Axill
 Baners til Herbore och Brabergz wegnar Swerges
 Rijkess Rådth och Marschalk Häredz Höfdinge Vthöfwer
 Lapwess Häredh och half Kymengårdz Lehn medh Sekjerf
 Och Biörköö Sochnar, Vthj Nerwarå den Edle och Welborne
 Här Ake Erichssån Oxenstärne Frihärre til Eka och
 Åhrstadh Landzhöfdinge Vthöfwer Carelen och General
 Ståthållare Öfwer Wyborg och Nyslåtzbefästningar
 Medh dess och Kymmene gårdz Lehn, de Ehrliche achtade
 Och Welförståndige gode Men Arån Johansson Håphman
 Opå Wyborgz Slåt Jönss Hendärsson Secreterare der
 Sammestädz Michell brytigem fougte wthj Lapwess
 Häredh och flere gonde Manne

Anno 1637 Den 20 Marty Då Jag Larss Siffersson
 hölt winteherting medh Almogen af Lapwess och Taij-
 palsarij Sochnar Opå den Edle och Welborne här Axill
 Baners til Herbore och Brabergz wegnar Swerges
 Rijkess Rådth och Marschalk Häredz Höfdinge Vthöfwer
 Lapwess Häredh och half Kymengårdz Lehn medh Sekjerf
 Och Biörköö Sochnar, Vthj Nerwarå den Edle och Welborne
 Här Ake Erichssån Oxenstärne Frihärre til Eka och
 Åhrstadh Landzhöfdinge Vthöfwer Carelen och General
 Ståthållare Öfwer Wyborg och Nyslåtzbefästningar
 Medh dess och Kymmene gårdz Lehn, de Ehrliche achtade
 Och Welförståndige gode Men Arån Johansson Håphman
 Opå Wyborgz Slåt Jönss Hendärsson Secreterare der
 Sammestädz Michell brytigem fougte wthj Lapwess
 Häredh och flere gonde Manne.

Nembden

Clemet Bertillsson Pasten Larss Masson hefwonsalo hans larsson holsa
 Per Ingelsson Pungell Matz Knutsson Riekunen Jacob Mortensson Sirk
 Pål Pålsson Pardamies Christer hyfwerinen Mårten Andersson Punda
 Sifridh Masson Somalain Larss Larsson Myllärin Erich Jauhainen

Kom för Rätta Jören Märthensson Redhswen bångare i Vyborgz stadh
 och kierre till Anderss Koifwalainen at han hafwer i fiorder
 om winteren tillagt honom tiwfrj Ner han hade warit till
 honom och begeret honom för fracht att framföra sin tiära
 ifrån Lapwess strandh till Wybårgh då hade förbemälte Anders
 Koifwalan sagtt den widh gât Russ warit hafwår, Jag föör in-
 tet din stulin tiäre fram der till intet wittne warit
 hade Vthan förbemälde Anderss Koifwalans eget falk och han nw
 sielfwer Nogerledes til Neka wille, Och sedan Andre gången
 om hösten wthj Lapwess strandh Ner förbemälde Jören Redhswen
 hade mantt Anderss Koifwalan om Någre tunnor tiära som
 han honom skylligh war, då hade han swaret huadh will
 din tiuf mena migh dw borde hengia medh Clemett
 hertwemån Vthj galgen sām för sin Misgärningar och tiufri
 blef hengder i Lapwess strandh effter som Eskill Jönsson Koi-
 fwalainen och Knutt Jonsson Matinen medh före gångn Edh å
 Lagbook witnade, det han nw huarken medh Nogle skieell
 eller wittne honom til saken binda kunde Vthan her för en
 sittande Rätt wederropade sin ordh och bekende att han så-
 dant wthj öllsmåll och af hastigit Modh giort hafwer det han
 icke Minnass kan Afbediandess honom för gudz skuldh medh
 knäfall at han honom för Låta skole och icke effter högste
 Retten procedera medh honom, han wiste Jnttet Annatt
 medh honom wthan det sām ehrliget ehr, der före blef
 Anderss Koifwelain felter till 40 marker saak och förbemäldhe Jören
 Mårtensson Redhswen dömbdes frij för denne saak effter
 20 Capitlet i tingmåla Balken.

Vuonna 1637 20. maaliskuuta, jolloin minä Lars Sigfridinpoika pidin talvikäräjiä Lappeen ja Taipalsaaren pitäjiä rahvaan kanssa jalon ja jalosyntyisen Herborumin ja Brahebergin herran, Ruotsin valtakunnanneuvoksen ja marsalkan, Lappeen kihlakunnan ja puolen Kymenkartanon läänin sekä siihen kuuluvien Säkijärven ja Koiviston pitäjiä kihlakunnantuomarin herra Axel Banerin puolesta jalon ja jalosyntyisen Ekan ja Årstadin vapaaherran, Karjalan maaherran, Viipurin ja Olavinlinnan linnoitusten ja läänien sekä Kymenkartanon läänin käskynhaltijan herra Åke Erikinpoika Oxenstiernan, kunniallisten, kunnioitettujen ja ymmärtäväisten miesten, Viipurin linnan päällikön Aron Johaninpojan, saman linnan kirjurin Jöns Henrikinpojan, Lappeen kihlakunnan voudin Michel Bräutigamin ja useiden hyvien miesten kanssa.

Lautakunta

Klemetti Pärttylinpoika Pasten, Lauri Matinpoika Hevonsalo, Hannu Laurinpoika Hölsä, Pekka Ingelinpoika Pungell, Matti Nuutinpoika Riekunen, Jaakko Martinpoika Sirk, Paavali Paavalinpoika Partamies, Risto Hyvärinen, Martti Antinpoika Punta, Sipi Matinpoika Suomalainen, Lauri Laurinpoika Myllärinen, Erkki Jauhainen.

Oikeuden eteen tuli Göran Mårteninpoika Redhsven, porvari Viipurin kaupungista, ja syytti Antti Kuivalaista, että tämä oli edellisen vuoden talvella syyttänyt häntä varkaudesta, kun hän oli tullut tämän luokse ja pyytänyt tätä rahtia vastaan kuljetamaan hänen tervansa Lappeenrannasta Viipuriin, jolloin mainittu Antti Kuivalainen, joka oli ollut kovin juovuksissa, oli sanonut: Minä en kuljeta varastettua tervaasi. Asian todistajaa ei kuitenkaan ollut lukuunottamatta mainitun Antti Kuivalaisen omaa väkeä ja hän itse halusi asiassa kierrellä. Ja sitten toisen kerran syksyllä Lappeenrannassa, kun mainittu Göran Redhsven oli vaatinut Antti Kuivalaiselta muutamaa tynnyriä tervaa, jonka tämä oli hänelle velkaa, tämä oli vastannut: Mitä sinä varas oikein tarkoitat, sinun pitäisi roikkua hirressä yhdessä Klemetti Hertvemänin kanssa, joka pahojen tekojensa ja varkauksiensa vuoksi hirtettiin Lappeenrannassa. Näin todistivat Eskeli Jussinpoika Kuivalainen ja Nuutti Joninpoika Mattinen vannottuaan todistajanvalan. Millään syillä tai todisteilla tämä ei kyennyt saamaan häntä syylliseksi, vaan perui istuvan oikeuden edessä sanansa ja tunnusti, että hän oli tehnyt sen oluen vaikutuksesta ja pikaistuksissaan ja ettei voinut sitä muistaa anellen häneltä polvillaan Jumalan tähden, että hän antaisi anteeksi eikä käräjäisi häntä vastaan suurimman oikeuden mukaan. Hän ei tiennyt hänestä muuta kuin mikä kunniallista on, minkä vuoksi Antti Kuivalainen tuomittiin 40 markan sakkoon ja mainittu Göran Mårteninpoika julistettiin syyttömäksi tässä asiassa oikeudenkäymiskaaren 20. luvun mukaisesti.

Selitys

Pienet kirjaimet a, e ja o ovat lähes samanlaisia, joten ei ole aina varmaa mikä kirjain kulloinkin on kyseessä. Isot kirjaimet H ja J muistuttavat myös suuresti toisiaan. Ison ja pienen k-kirjaimen välillä ei juuri ole eroa.

1600-luvun alussa annettujen säädösten mukaan oli oikeusistuinten puhtaaksikirjoitetut tuomiokirjat lähetettävä hovioikeuksiin tarkastettaviksi. Hovioikeuksien arkistoihin kertyi laamannin-, kihlakunnan- ja raastuvanoikeuksien tuomiokirjasarjoja. Hovioikeuksien arkistoista nämä ns. renovoidut tuomiokirjat on myöhemmin siirretty valtionarkistoon. Tuomiokuntien arkistoissa taas ovat konseptituomiokirjat.

Tekstinäyte on Lappeen tuomiokunnan tuomiokirjasta ja koskee Lappeen ja Taipalsaaren pitäjien kärjäkunnan talvikäräjiä 20. maaliskuuta 1637. Kun tämän tuomiokunnan tuomarin virka yleisen käytännön mukaisesti oli läänitettynä ylhäisaatelin jäsenelle, hoiti tuomarin tehtäviä sijainen, lainlukija.

Tekstissä käytetään Axel Banerista ja Åke Erikinpoika Oxenstiernasta arvonimeä herra. Keskiajalla tätä arvonimeä käytettiin maallikoiden osalta pelkästään niistä, joilla oli ritarin arvo. 1500-luvulla ja seuraavan vuosisadan alussa ainoastaan kreiveillä, vapaaherroilla ja ritareilla oli tämä arvonimi. 1600- ja 1700-luvun kuluessa tämän arvonimen käyttö laajeni myös alemmaa aatelia ja eräitä aatelittomia säätyläisryhmiä koskevaksi (ks. tekstejä n:o 17, 18, 23 ja 28 sekä tekstin n:o 17 selitystä). Hengellisen säädyn jäsenistä oli sen sijaan jo keskiajalta lähtien käytetty arvonimeä herra. (Aatelista käytettyjen muiden epiteettien osalta ks. tekstin n:o 2 selitystä).

Saaköres Längdh aff Lapwesi Härad Wedh
Ordinarie Winter Tinget Pro Anno 1695.

Lapwesi och Joutzenus <i>Sokenar</i>	Crono dehlen	Måhls ägan- de dehlen	Härads Höfdinge dehlen	Härads dehlen
Per Larsson Laihain för det hafit bambd och förargelsse i Kyrckian till 50 <i>Daler Silfver mynt</i> Vthstå Kyrckioplicht för bötren Haar denne plichtat medh fängelsse	Daler	öre	Daler	öre
Hustru Anna Mattzdotter ifrån Lapstrand för oqwädens ord emoth Wachtkarlen Staf- fan Persson Pulli sina 3 <i>marker</i>	—	8	—	4
Corporalen Esaijas Rohian Pro absentia Emoth Crono Befallningsmannen Hans Brotterus till sina 3 <i>marker</i>	—	8	—	4
Safwitaipal och Taipalsari <i>Sockenar</i> Eskell Olofsson Achtian för wist mootwillig Emot Herr Kyrckioheerden Christer Avenarium sina 3 <i>marker</i>	—	8	—	4
Soldaten Hindrich Zachrisson för Heemgång hoos bonden Sigfredh Jöransson ifrån Kask- sanpä sina 40 <i>marker</i> 3 blodsår och Een blånad sina 3 <i>marker</i> för hwardera	4	10 $\frac{2}{3}$	4	10 $\frac{2}{3}$
Lars Vckonen ifrån Luotolax by till sina 3 <i>marker</i> för åwärckan emoth Lukas Pitkä- parta	—	8	—	4
Anders Hindersson Pyssing för hådrag emoth Eskell Makolain sina 3 <i>marker</i>	—	8	—	4
Lumäki och Menduhariu <i>Sockenar</i>				

(MF)

Valtionarkisto, Kyminkartano ja Lappee KO a 8, f. 365.

[illegible]

Käännös

Lappeen kihlakunnan varsinaisten talvikäräjien sakkoluettelo vuodelta 1695

Lappeen ja Joutsenon pitäjät	Kihlakunnan osuus		Kihlakunnan- tuomarin osuus		Asianosaisen osuus		Kruunun osuus	
	äyri	talari	äyri	talari	äyri	talari	äyri	talari
Pekka Laurinpoika Laihainen räyhäämisestä ja pahennuksesta kirkossa 50 talaria hopearahaa. Kärssi kirkkorangaistuksen. Sakot hän on sovittanut vankeudella	—	—	—	—	—	—	—	—
Vaimo Anna Matintytär Lappeenrannasta vahtimies Tapani Pekanpoika Pullin herjauksesta 3 mk	4	—	4	—	8	—	8	—
Korpraali Esaias Rouhiainen poissaolosta kruununvouti Hans Brotterusta vastaan olevassa jutussa 3 mk	4	—	4	—	8	—	8	—
Savitaipaleen ja Taipalsaaren pitäjät								
Eskeli Olavinpoika Ahtiainen vastahakoisuudesta, jota hän on osoittanut kirkkoherra Krister Avenariusta kohtaan 3 mk	4	—	4	—	8	—	8	—
Sotilas Heikki Sakarinpoika Kaskenpään talollisen Sipi Yrjänänpojan kotirauhan rikkomisesta 40 mk. Kolmesta verihaavasta ja yhdestä mustelmasta 3 mk kustakin	5 $\frac{1}{3}$	2	5 $\frac{1}{3}$	2	10 $\frac{2}{3}$	4	10 $\frac{2}{3}$	4
Lauri Ukkonen Luotolahden kylästä 3 mk vahingonteosta Luukas Pitkäparran metsässä	4	—	4	—	8	—	8	—
Antti Heikinpoika Pyssing Eskeli Makkolaisen tukan kiskomisesta 3 mk	4	—	4	—	8	—	8	—
Luumäen ja Mäntyharjun pitäjät								

Selitys

Käräjillä langetetut sakot merkittiin sakkoluetteloihin. Sakkoluetteloita sisältyy 1500-luvun puolivälistä lähtien voutien tileihin tositteina sakkojen kruunulle tulevan osuuden kannosta. Vuonna 1672 säädettiin, että tuomarien oli liitettävä tuomiokirjoihin luettelo langetetuista sakoista. Näistä luetteloista tuli ilmetä, miten sakot jaettiin eri osapuolten kesken.

Jo keskiajalta lähtien oli sakot jaettu kolmeen osaan siten, että kruunu, oikeusyhteisö ja asianomistaja saivat kukin kolmanneksen tuomituista sakoista. 1600-luvulla sai kihlakunnantuomari puolet kihlakunnan sakko-osuudesta. Eräistä rikoksista langetetut sakot jaettiin kuitenkin toisin. Mikäli tuomittu ei kyennyt suorittamaan sakkojaan, voitiin ne muuttaa toisenmuotoisiksi rangaistuksiksi, tavallisesti ruumiinrangaistukseksi.

Tekstinäytteenä on alku Lappeen kihlakunnan sakkoluettelosta vuodelta 1695. Se sisältyy Kymenkartanon läänin ja Lappeen tuomiokunnan vuosien 1695--1696 renoituun tuomiokirjaan.

Åhr 1748 d. 18. Maii
 Hölts Rådstufvis Rätt
 i Degerby Stad i öf-
 werwaro af Borgmä-
 staren Jacob Forsell, Råd-
 mannen Johan Pardanus
 och såsom Bisittiare
 Handelsmannen Carl Bruun.
 Rådmanen Herr Märten Grään, Bruks-
 Patronen Anders Nohrström och Han-
 delsman Johan Hinrich Järfwelin
 anmälte hoos Rätten, att sedan
 the förleden höst jemte några andre
 låtit befrackta en Bondeskuta
 ifrån Borgå Sochn och Emsala by,
 att för theas räkning hitföra
 500 tunnor Salt, har samma skuta
 wintrat i Nyländska skiären wid
 Busön, och således ei förr än nu
 hit anländt; Men wid utlastningen
 härstädes har befunnits ett ansen-
 ligt menmål på lasten af tiugu
 tunnor och 20 Kappar Salt: Hwarföre
 the anhålla, att Bönderne ifrån
 Borgå Sockn Anders Johansson ifrån
 Emsala by, Johan Ersson ifrån
 Bens by, och Erich Mattsson ifrån
 Skafwaböle, samt Bonddrän-
 gen Eric Mattsson måtte, såsom
 the thär hitfört fartyget, inkal-
 las

Åhr 1748 den 18. Maii
 Hölts Rådstufvis Rätt
 i Degerby Stad i öf-
 werwaro af Borgmä-
 staren Jacob Forsell, Råd-
 mannen Johan Pardanus
 och såsom Bisittiare
 Handelsmannen Carl Bruun.

Rådmanen Herr Märten Grään, Bruks-
 Patronen Anders Nohrström och Han-
 delsman Johan Hinrich Järfwelin
 anmälte hoos Rätten, att sedan
 the förleden höst jemte några andre
 låtit befrackta en Bondeskuta
 ifrån Borgå Sochn och Emsala by,
 att för theas räkning hitföra
 500 tunnor Salt, har samma skuta
 wintrat i Nyländska skiären wid
 Busön, och således ei förr än nu
 hit anländt; Men wid utlastningen
 härstädes har befunnits ett ansen-
 ligt menmål på lasten af tiugu
 tunnor och 20 Kappar Salt: Hwarföre
 the anhålla, att Bönderne ifrån
 Borgå Sockn Anders Johansson ifrån
 Emsala by, Johan Ersson ifrån
 Bens by, och Erich Mattsson ifrån
 Skafwaböle, samt Bonddrän-
 gen Eric Mattsson måtte, såsom
 the thär hitfört fartyget, inkal-
 las

(MF)

Käännös

Vuonna 1748 18. toukokuuta pidettiin Loviisan kaupungin raastuvanoikeuden istunto, läsnä pormestari Jacob Forsell, raatimies Johan Pardanus ja jäsenenä kauppias Carl Bruun.

Raatimies herra Märten Grään, ruukinpatruuna Anders Nohrström ja kauppias Johan Henrik Järvelin ilmoittivat oikeudelle, että sen jälkeen kun he ja eräät muut olivat edellisenä syksynä rahdanneet talonpoikaisaluksen Porvoon pitäjän Emäsalon kylästä heidän laskuunsa kuljettamaan tänne 500 tynnyriä suolaa, on tämä alus talvehtinut Uudenmaan saaristossa Busön luona ja siten vasta nyt saapunut tänne; mutta lastia täällä purettaessa on siinä todettu huomattava 20 tynnyrin ja 20 kapan suolan vajaus. Sen vuoksi he pyytävät, että Porvoon pitäjän talolliset Antti Juhananpoika Emäsalon kylästä, Juhana Erkinpoika Pentinkylästä ja Erkki Matinpoika Skavarbölestä sekä renki Erkki Matinpoika, jotka tätä alusta kuljettivat, kutsuttaisiin

Selitys

Kaupunkien tuomioistuimissa oli jo keskiajalla luultavasti saksalaisten hansakaupunkien esikuvien mukaisesti pidetty pöytäkirjaa. Näitä pöytäkirjoja kutsuttiin muistikirjoiksi (tänkebok). 1600-luvulla tuomiokirjoista ja niiden lähettämisestä hovioikeuksiin annetut määräykset (ks. tekstin n:o 9 selitystä) koskivat myös kaupunkien tuomioistuimia.

§. 21.

Bonden Jöran Jöransson
Wesalain ifrån Mändyharju
angaf Torparen Thomas Christersson ifrån
Samma Sock och Skyttelä by, för det Han för-
leden winter, då Han kommit ifrån detta
ting til Hapaniemi enstaka Hemman,
skulle utlåtit sig om denna Härads Rätt
sålunda: Hin hola får mera rätt utaf
den Härads Rätten, ingalunda den fattiga, men
wäl den rika; påståendes uppå honom
 därföre laga näpst.
Efter som Swaranden detta swar
då, åberopade Wesalain Jöran til wit-
ne.
1mo Torparen Johan Matsson Läppä, ifrån Mändyharju
2do Bonden Petter Johansson ifrån dito
Jordilka på sin jäfswiga befundna,

aflade eden och intygade, på sin
Johan Matsson Läppä.

At då Torparen Johan Matsson förleden winter
kommit ifrån detta ting til Hapaniemi enstaka
hemman, och wärdsfolcket [då] frågat af honom:
wanckades [där] wid tinget nog morgon gåfwor?
får Han swarat: nog fan, får den fattiga stac-
karen, men ei den rika morgongåfwor; skolan-
des med morgongåfwor på finska språket [ei]
förstås böter. Uplästes och widkändes.

167.

§. 21.

Bonden Jöran Jöransson
Wesalain ifrån Mändyharju

angaf Torparen Thomas Christersson ifrån
Samma Sock och Skyttelä by, för det Han för-
leden winter, då Han kommit ifrån detta
ting til Hapaniemi enstaka Hemman,
skulle utlåtit sig om denna Härads Rätt
sålunda: Hin hola får mera rätt utaf
den Härads Rätten, ingalunda den fattiga, men
wäl den rika; påståendes uppå honom
 därföre laga näpst.

[Men] Efter som Swaranden detta ne-
kade, åberopade Wesalain Härå til wit-
ne.

1mo Torparen Johan Matsson Läppä, ifrån Mändyharju

2do Bonden Petter Johansson ifrån dito

Hwilcka såsom ojäfwiga befundna,

aflade eden och intygade, såsom

167

Johan Matsson Läppä,

At då Torparen Thomas förleden winter
kommit ifrån detta ting til Hapaniemi enstaka
hemman, och wärdsfolcket [då] frågat af honom:
wanckades [där] wid tinget nog morgon gåfwor?
har Han swarat: nog fan, får den fattiga stac-
karen, men ei den rika morgongåfwor; skolan-
des med morgongåfwor på finska språket [ei]
förstås böter. Uplästes och widkändes.

(MF)

Valtionarkisto, Lappee 33, f. 166 v—167.

§ 21

Talollinen Yrjänä Yrjänänpöika Vesalainen Mäntyharjulta antoi ilmi torppari Tuomas Ristonpojan saman pitäjän Kyttälän kylästä sen johdosta, että tämä edellisenä talvena palatessaan näiltä käräjiltä Haapaniemen yksinäistaloon olisi lausunut tästä kihlakunnanoikeudesta seuraavasti: Paholainen saa enemmän oikeutta siltä kihlakunnanoikeudelta, ei suinkaan köyhä, mutta kyllä rikas, ja vaati hänelle tämän johdosta laillista rangaistusta.

Koska vastaaja tämän kiisti, Vesalainen vetosi asiassa todistajiin.

1:ksi Torppari Juhana Matinpoika Leppä Mäntyharjulta

2:ksi Talollinen Petter Juhananpoika samasta pitäjästä,

jotka todettiin jäävittömiksi, vannoivat valan ja todistivat seuraavasti:

Juhana Matinpoika Leppä,

että kun torppari Tuomas edellisenä talvena oli tullut näiltä käräjiltä Haapaniemen yksinäistaloon, ja isäntäväki oli kysynyt häneltä: tokko käräjillä tuli huomenlahjoja, hän oli vastannut: no piru, kyllä saa köyhä raukka mutta ei rikas huomenlahjoja; suomen kielessä sanotaan huomenlahjojen tarkoittavan sakkoja. Luettu ja oikeaksi myönnetty.

Selitys

Niillä alueilla, jotka Ruotsi-Suomi Uudenkaupungin rauhassa vuonna 1721 ja Turun rauhassa vuonna 1743 joutui luovuttamaan Venäjälle, ns. Vanhassa Suomessa, jäivät voimaan Ruotsin lait. Myös tuomioistuinlaitos pysyi pääpiirteissään muuttumattomana lukuunottamatta ajanjaksoa 1784—1797. Siten toimivat maaseudulla alioikeuksina kihlakunnanoikeudet kuten muussa Suomessa.

Tekstinäyte on katkelma Lappeen kihlakunnanoikeuden tuomiokirjasta ja se koskee Taipalsaaren talvikäräjiä 5. helmikuuta 1768.

Urtail.

bei dem Wiburgschen Häradts-Gericht hatte der Landbauer Erich Tächkaepae aus dem Peipola dorf, des Stahl-Fabriqueant Jacob Östermann, für einen vermeintlich unbezahlten Lohn, für seinen verstorbenen minderjährigen Sohn Gabriel Tächkaepae, der mit Genehmigung seines genannten Vaters Contractmässig als Lehrling bis zu seinem Absterben in der Fabrique des Östermann, gedient be-
langt habe. Wohingegen Östermann sich auf den

geschlossen haben Contract vom 26ten Februar 1802 bezogen, aus welchem zu erhellen: dass kein Lohn für gedachten Lehrling sondern nur frei Quartir, Kost und Kleidung verabredet gewesen, die er auch un-
streitig erhalten habe, Theils in Natura und Theils mit fünf Rth monatlich. Das Häradts-Gericht resolvirte hierauf am 9ten October 1808 dahin, dass da die Praetension des Tächkaepae, wieder den oberwehnten Contract laufe und er sonst keine berechtigung zum Lohn für seinen verstorbenen Sohn Gabriel als Lehrling in der Fabrik erwiesen er also zu Folge 12 Cap. von G. V. d. L. mit seinem Gesuch in Casu abgewiesen werden sollte.
Von welchem Urtail das Häradts-Gericht Kläger Tächkaepae Appelliret und bei diesem Lagmanns-Gericht unter andern zwar angetragen und behauptet als wenn er von dem mit seinem Sohn und Östermann geschlossen Contract quæstionen gar nichts gewusst, denselben als Vater seines Sohnes weder geschlossen

Urtheil:

bei dem Wiburgschen Häradts-Gericht hatte der Landbauer Erich Tächkaepae aus dem Peipola dorf, des Stahl-Fabriqueant Jacob Östermann, für einen vermeintlich unbezahlten Lohn, für seinen verstorbenen minderjährigen Sohn Gabriel Tächkaepae, der mit Genehmigung seines genannten Vaters Contractmässig als Lehrling bis zu seinem Absterben in der Fabrique des Östermann, gedient be-
langt habe. Wohingegen Östermann sich auf den
geschlossen haben Contract von dem 26ten Februar 1802 bezogen, aus welchem zu erhellen: dass kein
Lohn für gedachten Lehrling sondern nur frei Quartir, Kost und Kleidung verabredet gewesen, die er auch un-
streitig erhalten habe, Theils in Natura und Theils mit fünf Rubel monatlich. das Häradts-Gericht resolvirte hierauf am 9ten October 1808 dahin, dass da die
Praetension des Tächkaepae, wieder den oberwehnten Contract laufe und er sonst keine berechtigung zum Lohn für seinen verstorbenen Sohn Gabriel als lehrling in der Fabrik erwiesen er also zu Folge 12 Capitel von Gerichts Sachen
Lands Lagen mit seinem Gesuch in Casu abgewiesen werden sollte.
Von welchem Urtheil des Häradts-Gerichts Kläger Tächkaepae Appelliret und bei diesem Lagmanns-Gericht unter andern zwar angetragen und behauptet als wenn er von dem mit seinem Sohn und Östermann geschlossenen Contract quæstionen gar nichts gewusst, denselben als Vater seines Sohnes weder geschlossen

Tuomio:

Viipurin kihlakunnanoikeudessa oli talollinen Erkki Tähkää Peippolan kylästä haastanut oikeuteen terästehtailija Jacob Östermannin maksamattomaksi väitetystä palkasta hänen kuolleelle alaikäiselle pojalleen Gabriel Tähkääälle, joka mainitun isänsä suostumuksella oli sopimuksen mukaan palvellut Östermannin tehtaassa oppipoikana kuolemaansa saakka. Tätä vastaan Östermann oli vedonnut 26. helmikuuta 1802 solmittuun sopimukseen, josta nähdään, että aiotulle oppipojalle ei ollut sovittu mitään palkkaa vaan ainoastaan vapaa majoitus, ruoka ja vaatteet, jotka hän kiistämättömästi oli saanut osaksi luonnossa ja osaksi viitenä ruplana kuukaudessa. Kihlakunnanoikeus ratkaisi asian 9. lokakuuta 1808 siten, että koska Tähkäään vaatimus oli vastoin mainittua sopimusta eikä hän muutoinkaan voinut osoittaa mitään perustetta kuolleen poikansa Gabrielin palkkaan tämän ollessa oppipoikana tehtaalla, niin maanlain oikeudenkäymiskaaren 12 luvun mukaisesti hänen anomuksensa asiassa hylättiin. Tästä kihlakunnanoikeuden tuomiosta valittaja Tähkää vetoaa ja tässä laamanninoikeudessa muun ohella vielä esittää ja väittää, ettei hän ollut tiennyt mitään kysymyksessä olevasta poikansa ja Östermannin välisestä sopimuksesta, eikä ollut sitä poikansa isänä tehnyt

Selitys

Kuten Ruotsi-Suomessa toimi myös Vanhassa Suomessa, lukuunottamatta vuosia 1784—1797, laamanninoikeus väliasteena, johon voitiin vedota riita-asioissa. Vanhassa Suomessa oli alempien viranomaisten virkakielenä ruotsi, kun taas ylemmät viranomaiset käyttivät saksaa ja venäjää.

Näytteenä oleva Viipurin laamanninoikeuden tuomio 5. helmikuuta 1809 sisältyy kyseistä asiaa koskevaan laamanninoikeuden asiakirjavihkoon.

Laamanninoikeuden päätös perustui lainkohtaan, josta tekstissä käytetään lyhennystä G.S. (= Gerichts Sachen). Tämä lyhennys viittaa oikeastaan maanlain oikeudenkäymiskaareen, mutta tässä tarkoitetaan kuitenkin kauppakaaren 12. lukua. Lyhennyksen pitäisi olla H.S. (= Handels Sachen).